

PRZYRODZENIE (1773) *sb n*

przyrodzenie (1768), **przyrodzienie** (2), przyrodzenie *a.* przyrodzienie (3); przyrodzenie : przyrodzienie *Mącz* (116:2).

-enie (1762), -enie (11).

o oraz pierwsze *e* jasne; końcowe *pochylone* (w tym 2 r. błędne znakowanie).

sg N przyrodzienie (417); -é (16), -(e) (401). \diamond *G* przyrodzenia (835); -å (565), -a (1), -(a) (269); -å : -a *GórnDworz* (38:1). \diamond *D* przyrodzeniu (151). \diamond *A* przyrodzienie (241); -é (9), -e (1), -(e) (231). \diamond *N a.* *A* przyrodzeni(e) (1). \diamond *I* przyrodzeniem (38), przyrodzenim (17); -em *FalZioł, LubPs, GroicPorz, RejZwierz* (3), *GórnDworz, BiałKat, RejZwierz* (8), *RejPosWstaw, BudBib, BudNT, ModrzBaz* (2), *KochTr, WisznTr, ArtKanc* (2), *GrabowSet, KochFrag, JanNKar*; -im *BielŻyw, KromRozm II, BielKom* (2), *CzechRozm, SkarJedn, StryjKron* (5), *GostGosp, WujiNT*; -em : -im *RejWiz* (9:1), *BielKron* (1:3); ~ -em (4), -(e)m (34). \diamond *L* przyrodzeniu (63). \diamond *V* przyrodzeni(e) (2). \diamond *pl N* przyrodzenia (4). \diamond *D* przyrodzeni(a)m (1). \diamond *A* przyrodzenia (3); -å (2), -(a) (1).

Sł stp: przyrodzenie, przyrodzienie, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) - XVIII w.

1. *Przyroda, natura ujmowana jako niezależna od człowieka sfera kierująca funkcjonowaniem organizmów żywych; rzadziej: wpływająca na ukształtowanie powierzchni ziemi; prawa natury; natura Mymer¹, HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calag, Calep, Cn; physis Mącz, Calep; naturalis potestas Cn (309) : Kur rzekł/ ázażby to zbytek/ Iz pánu czynię pożytek. Y przyrodzenia nie káže/ Gdy kokółzom iáycá množę. BierEz H4; Mymer¹ 3; FalZioł V 31; A gdiż mu [Sokratesowi] rzečno iuż cie náfmierć ofádzono, odpowiedział, ku śmierci ciągnie przyrodzenie BielŻyw 55; Przeciwnie rzeczy zcirpieć fie nie mogą bo te^[go] p]rzyrodzenie broni. BielŻyw 170, 43, 71, 81, 135, 136, 169; Czemu nie hnet po obiedzie przychodzi takowa zgaga. (-) Bowiem on pokarm nie natichmiałt fie pocźnie trawić w żołądku, ale tak sobie na chwilę poleży, gdyż sprawa przyrodzenia naprzod znienagła pocżyna, w poŕzodku fiłna bywa, na oŕtátku opuŕzcza. GlabGad K5v; HistAl I6v; MurzNT 103v; KromRozm II rv; Prawo Przyrodzone ieft/ do kthorego fámo przyrodzenie bes żadnego czyiego poŕtánowienia wiedzie. GroicPorz a2, a2; Pátrżze iż iedny [wody] śmierdzą/ á drugie fá łłone/ [...] Toć fie nie słońcem dzyeie/ áni przyrodzeniem RejWiz 146; Ale to ták okrutne á dziwne ŕtworzenie [tj. sklepienie niebieskie]/ Iedno tylko obráca fámo przyrodzenie. A coż ieft przyrodzenie/ fá Páńfkie wyroki/ Ktore zázwdy muŕzą idź iuż po wŕzytki roki. RejWiz 148v, 4, 53v, 78, 118v, 120v (11); Mędrcy go [ogień] przyiacielem/ kładą przyrodzeniu/ Iákoż to każdy zezna/ w naproŕtízym baczeniu. RejZwierz 135; Ieft tho iedno ŕzyderŕtwo ná ŕwecie tá Alkumia známienite/ ktora fie iáwnie fáma w ŕwey níkcżemności wydawa/ gdy to obiecuie dáć z náuki/ czego iey przyrodzenie broni [...] / bo muŕi káżdá zá przyrodzenim poŕtępowáć/ á nie przyrodzenie zá náuką. BielKron 26, 46, 273v; yakowe tedy dzięki godzi fie przyrodzeniu czynić/ yeŕŕiże według tych obudwu wyŕŕŕzey namienionych rzeczy/ y cali y mocni ieftefmy? KwiatKsiąż A4v; A zwáŕŕzcza ŕwiadomoŕć o przyrodzeniu rozumowi ludzkiemu zgodliwa y przíŕtoina ieft: przes ktorą przyrodzonych rzeczy/ tak żywych iáko nieżywych [...] przicżyny y ŕkończenia poznawamy KwiatKsiąż I4, B, B3, E2v, E3 marg, G4v, K2v; Genialis, Przyrodzona rzecz to co ku przyrodzeniu náleży. Mącz 144b; Assignavit coelum avibus natura,*

Prziodzenie przipiśało/ prziaśaźiło powietrze ptakóm. *Mącz* 392c, 241d, 324d, 375a, 482a, 483c, 494a, d; *SarnUzn* E6v; *LeovPrzep* a2v; ábowiem prziodzenie íamo tworzy takie ludzi/ ktorzy vmieia wcielzyć mowa/ y daie im do tego/ y twarz/ y pośtawę/ y głos/ y łowa/ ktoremi to co chca contrefetowac mogą *GórnDworz* N8; A dla tego káždy íe o to ítara/ áby pokrył niedośtátek íelli íaki ma ná cieie/ ábo ná vmyle: [...] íz chociaż by íe takowa włomnośc prziodzeniu przyczysc mogła/ á wśzakoż káżdego to boli/ [...] bo mu íe tak zda/ íakoby íamofz prziodzenie/ takowym włomkiem íako íednym piątmem/ íego złośc ná znaczyło. *GórnDworz* Ee8v, D2, D2v, H3, Gg; *BiałKat* 283v; *KuczbKat* 90; Są też niekthorzy co nietylko ná przypádle przygody ále y ná prziodzenie czaśem nárzekáia/ íz ínym żwirżetom y ptakom dłuśzłze mieśzkánie ná świcie y dłuśzłzy żywot dało *RejZwierc* 156, 150v, 156v, 157, 171v, 180; zwyczaie náłze/ práwa y ítáty y wśtawy ná ítronę odłóżyć/ á trzymac íię prziodzenia/ y íamego oycá íego Bogá? *ModrzBaz* 143, 52, 136v [2 r.], 142v [3 r.], 143 [5 r.], 143v; *Calag* 363a; *KochTr* 3; *CzechEp* 293; A íakoż íię nie wśtydźilz moy miły brácie/ widzac íz nierozumne bydło miaré [w jedzeniu i picíu] íobie od prziodzenia zákrefzoná pilnie zachowuie/ á ty [...] *WerGośc* 241; Trudno to káždy ma przewieśc ná íobie/ Zeby miał íkákac gdy íuż nogá w grobie: [...] Wśzák z prziodzeniem co íię mocowáli/ W íwym przedíewiężięciu prędziucho wśtali *WisznTr* 24, 24; Co nieśie prziodzenie/ zbrániac íye nie godzi: Człowiek áby raz vmarł/ z tym íye ná świat rodzi *KochTarn* 77; *GórnRozm* E2v; Náđ co ku zachowaníu ludzkiey ípółeczności/ Nie ma świat nic lepśzego z bólkiey opátrznosci: Za powodem íamego tedy prziodzenia/ Królu zacny/ ludzkiego ízukay pomnożenia *KochProp* 16; *Calep* 803b; tak też nie ná káżdym polu y nie wśzędy íednáki wśeláki dobytek chowac íe moze: dla tego íe z prziodzeniem zgadzac/ y tam to chowac/ gdzie co/ tak wodá íako też grunt/ wychowac y zachowac z prziodzenia moze *GostGosp* 148; *GrabowSet* V4; *OrzJan* 20; Y Ambroży ś. ízeroko dowodzi/ íz w ś. Sákrámenćie nie máłz wíęcey chlebá ktory prziodzenie ípráwiło *WujNT* 115, 115, 1. *Cor* 11/14; *SarnStat* 1210; Tam ná to [tj. na rybę zwaną nautilus] patrzac/ w głowie íobie kryślił/ Człowiek rośtropny/ y okręt wymyślił. Tak wzor rzemięłło z prziodzenia bráło *KlonFlis* E4.

prziodzenie czego (12): *BielŻyw* 39; A coż gdy prziodzenie wśyítkich rzeczy [tj. natura świata] íwá powinnośc nieíe/ á Pan Bog íelzche od wiekow tak pośtánowić raczył *RejZwierc* 171v. Cf »prziodzenie miejsca«, »wedle prziodzenia«, »nad prziodzenie«.

W połączeniach szeregowych (3): *KromRozm III* B2v; Zwierzchni ten to Pan/ íeśt áłbo Bog/ áłbo prziodzenie/ áłbo człowiek. A dla tego Práwo íeśt troiákie/ Boże/ Prziodzone/ Ludzkie. *GroicPorz* av; *Mącz* 241c.

W przeciwstawieniach: »nauka, szczęście, wyćwiczenie a zwyczaj ... prziodzenie« (3): Bo ínfze íeśt czo prziodzenie dało, á ínfze czo ízczęćcie przyniośło *BielŻyw* 92; Kto íá [prawde] vmie rozeznac íednę cześc z náuki/ A drugá s prziodzenia *RejWiz* 8v; *BielSpr* 36.

W porównaniach (2): íakofz íe tego [nauki *Starego Testamentu*]/ y żydowśkie dziatki ná pámięć náuczály/ y będąc w tym wychowáne/ y temu íe przyzwyczaíwśly/ íako íednego prziodzenia zawśždy/ w ítárości pilnowály *CzechRozm* 111v; *SarnStat* 591.

Przysłowia: Prziodzenie nie wiele potrzebuie. *BielŻyw* 169, 102; Natura paucis contenta est, Prziodzenie ná mále prześtawa. *Mącz* 447b.

Ad maiora nos natura genuit, Ku więtszym rzeczam nás vrodziło przyrodzenie. *Mącz* 145d.

Frazy: »przyrodzenie (przy)dało (a. dawa); od przyrodzenia dan(y)« = *inolevit natura, natura est insitum Mącz* [szyk zmienny] (11;2): *BielŻyw* 92 [2 r.]; W pirwŹey [części książki] będzie pytanie o przyczinach rzeczy kore [!] przyrodzenie dało człowieku, albo y drugim zwierzętom. *GlabGad* A4, C2v; *Inolevit nobis natura* [...], Prziadało nam przyrodzenie/ yeŹt nám to przyrodzono. *Mącz* 262b, 241d; ná owę białogłowę [...] miło pátrzyć/ [...] áno v niej płec przyrodzona [...]/ ták iáko iey przyrodzenie dało *GórnDworz* G2, H3; Y Źzácuie sobie drugi ty poŹtępki źwirzętom od przyrodzenia dane. *RejZwierc* 99, 99 [2 r.]; *BielSpr* 36; *GórnRozm* A3.

»przyrodzenie sprawiło, rządzi (a. zrządziło)« = *natura constitutum est Mącz; natura finxerit Modrz* [szyk zmienny] (2;2): *GliczKsiąż* Q3; Sic natura comparatum est, id est, constitutum, Ták przyrodzenie náturę rządziło. *Mącz* 280a; A iáko to przyrodzenie Źpráwiło/ áby ciáło nieiáką folgę miáło/ ták teź chciáło y to mieć/ áby duźy czáfu nieco vźyczono było *KuczKat* 295; A ponieważ przyrodzenie ták náŹe ciáło Źpráwiło/ iź nie ktore części chciáło mieć zákryte/ á od oczu ludzkich dálekie: tedyc záprawdę dłuźŹy vbior/ [...] ma być chwalon *ModrzBaz* 51.

Zwroty: »przełomić przyrodzenie« (1): WŹwem Źię Cziele [Syn Boży] na Swiat z yawił Ktore Duchem Świętym Źprawił. Dzywnie nad wŹytko Źtworzenie PrzełomywŹy przyrodzenie Spannj cziŹteŹy *RejKup* 14v.

»walczyć przeciw przyrodzeniu« (1): Będą walczyć przeciw przyrodzeniu [*Pugnabunt contra rerum naturam*]/ ktore przemiány w rzeczách ludzkich nieŹie? *ModrzBaz* 106.

»przyrodzenie zgwałcić« (3): A drudzy więc y czáfy Źwoie/ y ŹtároŹc Źwoię przeklináią/ czo wŹytko bezrozumnie cźynią/ gdiź przyrodzenia żadny zgwałcić áni zwyciężyć nie moźe. *RejZwierc* 171v, 171v *marg*, Bbbv.

Wyrażenia: »bieg przyrodzenia« (1): WŹiżakoź trzymaiąc Źie poŹpolitego biegu przyrodzenia, barzo trudna rzecz iefth to odmienić czo komu natura iego dała *GlabGad* L8v.

»przyrodzenie miejsca« [*w tym: obronny przyrodzenim miejsca* (3), [*przyrodzenie miejsca obronne*]] (5): zbudował był twierdzą nád Rzeką SeŹfarką ná Gorze przyrodzenim mieyćcá obronney *StryjKron* 355; Rezan zaś zamek y miáŹto Źtołeczne drzewiáne/ [...] od MoŹkwy miáŹtá 36 mil leźy przyrodzenim mieyćcá obronny *StryjKron* 395, 752; [WiŹlicá MiáŹto [...] Nidą Rzeką wkoło opłynione/ y przyrodzenie mieyćcá bárdzo obronne *StryjKron* 217 (*Linde*)]. Cf »połózenie i przyrodzenie miejsca«.

»przyrodzenia moc« = *prawa natury; vis naturae Mącz* [szyk 1:1] (2): *MurzHist* R; *Vis naturae, Siłá/ moc przyrodzenia. Mącz* 499b.

»od przyrodzenia nadany« (1): Więc/ co Źie tycze ŹzczęŹcia owych/ ktorzy Źie rodzą/ hoynie od przyrodzenia nádáni/ iákoŹ W.M. powiedział: prawdá to iefth *GórnDworz* D3.

»natura przyrodzenia« (1): *Physicus, Przirodzony/ co yeŹt wedle nátury przyrodznia* [!]. *Mącz* 298d.

»obyczajem przyrodzenia« (1): ktorzy byuayá tym grzechem [*pierworodnym*] zarazeny yŹczy ktorzy Źyá rodzą obyczajem przyrodzenia z natury pyeruych rodzyczow przeŹtápnych *PatKaz I* 17v.

»Pan przyrodzenia« (1): Ktory Źwiát Źtworzył: ktory Źam ieden iefth prawdźiwy Pan przyrodzenia/ y Źtworzyciel wŹzech rzeczy *CzechEp* 239.

»prawo przyrodzenia« (1): Lecż iefliże powabiony/ niewolą przypędzony/ mußi fię bronić/ może mieć wymowkę prawem przyrodzenia [*lege naturae*]/ ktore moc mocą odeprzeć dopuścza. *ModrzBaz* 63.

»przeciwny przyrodzeniu« (2): iż takowe farby barzo porużaią wzrok, á tak iemu wielki gwałt czynią. Bo wśelka rzecz zbytnia, bywa przeciwna przyrodzeniu. *GlabGad* B7; *CzechRozm* 242.

»przyrodzenia skłonność« (1): Quasi per caliginem cernitur vis naturae, Yákoby przeze mgłę patrżemy ná przyrodzenia skłonność. *Mącz* 31d.

Szeregi: »(i) przyrodzenie, (i, a) Bog« = *natura et Deus Modrz* [*szyk 4:1*] (5): *GórnDworz* Ee8v; *RejZwierc* 99, 171; Bo [*kłamstwo*] walczy y przeciwko przyrodzeniu/ ktore wśytkie rzeczy ták iáko fię ktora w łobie ma/ rodzi: y przeciwko Bogu łámemu/ ktory iest Oycem prawdy *ModrzBaz* 60; Nie ciérpi tego przyrodzenié: nie ciérpi BOg łam/ áby człowiek nie[práwiedliwy [...]] miał kiedy páństwo mocné połtáwić *OrzJan* 31.

»natura, przyrodzenie« (1): Exiguum nobis vitae curriculum natura circumscipit, Krótki nam czas żiwotá nátura przirodzenie náznáczilo. *Mącz* 374d.

»tak Pismo jako i przyrodzenie« (1): Dowodzi Páweł S. ták z piłmá iáko y z przyrodzenia/ że páłterze y káznodzieie máią práwo brác y wycięgác potrzeby ku żywności y przyrodzeniu/ od łwych owiec. *WujNT* 600.

»położenie i (albo) przyrodzenie miejsca« (2): Smolenski też Zamek położenim y przyrodzenim mieyfćá/ y łciánámi/ błáńkámi/ k temu izbicámi z dębu zřácionymi/ á ziemiá náfáłowányi dobrze opátrżony *StryjKron* 737, A3v.

»przyrodzenie i (a) rozum« [*szyk 2:1*] (3): *CzechRozm* 242; ktore [*wyznanie św. Piotra o Jezusie*] ták dálece przechodziło wśytko przyrodzenie/ y wśyttek rozum ludzki [...] iż [...] *WujNT* 67. Cf »wedla rozumu a przyrodzenia«.

»przyrodzenie i z światem« (1): A ták łtrzeż ábyś myłli nie rozdwoił łobie/ Boćby wierę nieboże zle było o tobie. Lecż rádżęc do rozumu tám fię nie omyłiż/ A rázem przyrodzenia y s światem náchyliż. *RejZwierc* 180.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle(-a) (a. podle, a. podług, a. według) przyrodzenia« = *physice Mącz*, *Calep*; *e natura Mącz* (18): a tako yłz fyą [*Maryja*] podług przyrodzenia narodzyła zrownála fyą czlouyekouy *PatKaz I* 12v, 5v, 17v; *PatKaz III* 93, 112; Iestliże podle przyrodzenia żyć będziefz nigdy nie zubożeiefz *BielŻyw* 102; Factitius, Rękoma vcziniony á nie wedle przirodzenia. *Mącz* [114]a, 298d, 500c; *GórnDworz* Hv; *RejPos* 101v; *RejZwierc* 136; Czyli tho Pánu wedle łłowá iego vczynić trudno/ co fię nam zda wedle przyrodzenia niepodobno? *WujJud* 70v; *Calep* 803b.

~ *wedle* (a. *według*, a. *podług*) *przyrodzenia czego* (3): *Mącz* 233c; bo thák bywa według przyrodzenia wśelkich rzeczy/ co fię zá gęści rádo drobnieie. *BielSpr* 58. Cf *Wyrażenie*.

Wyrażenie: »podług przyrodzenia natury« (1): Thrzeczye tey myley panny bylo pocżáczye yłthnye wzyuoczye łzwyátey anny gdy łzwyáta anna byegyem połpolytem podług przyrodzenia natury pocżála panná maryą od boga obyezczana łzwyatu *PatKaz II* 65.

Szereg: »wedla rozumu a przyrodzenia« (1): Y vniefli sie byli niebożatká w mnińaniu swoim/ iż sie im to wedla rozumu á przyrodzenia zdáá rzecz niepodobna/ áby kiedy ciało miało z martwych wstać. *RejPos* 229v. ~

»z przyrodzenia« = w sposób naturalny, zgodnie z prawami natury, z przyczyn naturalnych; z tego, co wrodzone; naturaliter *HistAl*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; natura *Mącz*, *Modrz* (62): Też to małz wiedzieć/ iż ta niemocz świętego Walantego przychodzi czałem z przyrodzenia/ czałem też z iakiey inżey przygody. *FalZioł* V 43, V 34; bowiem ciepło z przyrodzenia zawsze ku gorze ciągnie. *GlabGad* D5v, D5v, O6; były tam groná iákoby w winnicy s krzystału/ á drugie s pereł/ [...] ták iż sie ták widziało być s przyrodzenia vrofle. *HistAl* Hv, K5v; Dobrzeć tho yeft powyedzyano/ że káżdemu ftworzenyu s przyrodzenia pilność á praca o swem płodzye wroflá *GliczKsiąż* Q3, C5, K7; *RejWiz* 88, 153v; Krates Thebanus powiedał iż nie máłz żadney dułze w człowieku/ iedno thák ciála s przyrodzenia ciepłem przyrodzonym żywą. *BielKron* 127v; Ten theż wyłep s przyrodzenia rodzi Małtykę/ Aloes/ Cynámon/ Imbier *BielKron* 441v; *KwiatKsiąż* B; Natura sic comparatum est, Ták z przyrodzenia zrzádzono. *Mącz* 62a, 241d, 463d; *SienLek* 89v, 108v; *RejAp* 68; ták też s tego złączenia dwoygá ołob/ męłzczyzny/ z białugłowá/ rodzi sie to/ co niedopułzcza zniłzczyć narodowi ludzkemu [...]. A dla tego s przyrodzenia parámi tho chodzi/ áni może iedno być/ bez drugiego. *GórnDworz* X8; A iż też [*ten sakrament*] ciálem y krwią páná Krytułowá názwaná bywa/ [...] ná koniec łpołeczny złączeniem ciála y krwi Pánłkiej/ toć sie przyrodzonym obyczáiem nie dzyeie/ bo tego s przyrodzenia nie ma/ ále z wftáwy á z wtwirdzenia Páná Krytułowe⁸⁰. A wftáкке tu przeciwności żadnych nie máłz miedzy tym co ieft s przyrodzenia/ y też co ma z wftáwy Páná Kriřtułowej. *RejPosWiecz*³ 96v; *ModrzBaz* 74; *SkarJedn* 163; *SkarŻyw* 133; bo práwá tylko ná ciála ludzkie moc máią/ które z przyrodzenia inłzym pánóm/ to ieft/ vmyłóm łą podané. *KochWr* 25; *GostGosp* 148; Czemu wáż fortunneyłzy/ który z przyrodzenia/ Káždy rok wiotché látá ná młodá płeć mienia? *KochFrag* 21; *SkarKaz* 159a; Z przyrodzenia łię przez Wilę tráfiłá Ráfá/ y w ziemi kámieniřta żyłá. *KlonFlis* G2v, C2v; *KlonWor* 63.

~ z przyrodzenia swego (2): *GlabGad* F; znáczy iż śmierć łpráwiedliwych/ áczkolwiek ieft z przyrodzenia łwego okrutna/ iednák dla tego co po niey nářtepuie [...]/ nietylko iey żádnóć swoię odeymuie/ ále też iey wielce pożądaná łliczność przydáie *WysKaz* 44.

kto, co z przyrodzenia jaki(e), kto (24): [*gorczyca*] pamięć zginęłá przywraca y niedobrá łprzyrodzenia potwierdza. *FalZioł* I 125b, V 34; iż w łlodznie ieft zachowanie Melankoliej ktora z łwego przyrodzenia ieft czarna łyna albo łzara *GlabGad* F, C3; *RejWiz* 117, 153v *marg*, Cc8; *BielKron* 451; *KwiatKsiąż* B2; Siccanus, cui contrarium est irriguum, Suchy z przyrodzenia. *Mącz* 391b; *OrzQuin* H4; *RejPos* 257; Bo pátrż iż włzytki łmyłły náłze bárzo wniolę łą/ á bárzo łą ku káżdey rołkolzy s przyrodzenia przychylne. *RejZwierc* 142v, 215; *ModrzBaz* 8v, 119v; *Oczko* 14v; A on porzućiwłzy miłę/ [...] bieżał do łieni do drzwi zámknionych: v ktorých odzwiernym łtał głuch [*sb*] z przyrodzenia *SkarŻyw* 99; *Calep* 977b; *WysKaz* 44; A tákże oná gorá włáśnie iákby dęta/ Z przyrodzenia džiurawa/ częłściá też wycięta *KlonWor* 21. *Cf Wyrażenia*.

W przeciwstawieniu: »sprawą ... z przyrodzenia« (1): Są role ná niektórych mieyścách/ nie ták fprawą iáko z przyrodzenia bárzo dobre y rodzáyne: fą też indzie/ chocia by ie dobrze fprawił/ przedsię nierodzáyne. *ModrzBaz* 119v.

Zwrot: »mieć [co] z przyrodzenia« [*szyk zmienny*] (7): bo to czo fyą od kogo vrodzy fprzyrodzenia ma mylofzcz ktemu od kogo fyą rodzy *PatKaz I* 9; *GlabGad* N4v; Kiedy w niemocy iedno oko fye mniefyze vkázuie/ niżli drugie: Albo gdy fpi/ á białki oczu przez powieki mu widać/ á niema tego s przyrodzenia: złe známie ielth. *SienLek* 22v; *GórnDworz* Ff2v; Zwłafzczá iz to z przyrodzenia mamy/ że ku poznániu tych rzeczy ktore bywáią ogárnione myślą y rozumem/ żaden przyść niemoże/ iedno przez ty rzeczy ktore fmyfłem iákim poymuiemy *KuczbKat* 110; *ModrzBaz* 100v; *KoлакCath* C.

Wyrażenia: »miejsce z przyrodzenia obronne« (1): ábowiem ono mieyfce nie było s przyrodzenia obronne [*locus non erat naturaliter munitus*] *HistAl* D2.

»sam przez się z przyrodzenia« (1): nie ináczey iedno iáko polá/ ktore chocia bywáią fáme przez się zprzyrodzenia płodne [*quamvis fertiles*]/ ále ábo owocu żadnego nieprzynofzą/ ábo niepotrzebne żielfká rodzą/ ielli ich oracz fprawą dobrą niewypráwi *ModrzBaz* 8v.

»z przyrodzenia skłunny [*ku czemu*]« (1): A naywięcey tego fię trzeba ftrzedz/ áby miedzy dzieweczkámi chłopiętá nieprzebywály/ [...] bo ten wiek z przyrodzenia ku požádliwości cíielefney bárzo ielth fklunny [*aetas enim illa suopte nutu fertur in libidinem*] *ModrzBaz* 11. ~

»z przyrodzenia« = *fizycznie (nie duchowo); ex natura Vulg, PolAnt* (3): Y będzie fądził ten ktory z przyrodzenia ielth nieobrzázánym/ pełniac zakon/ cíebie kthorys [...] przez obrzázanie/ ielth przelthępcą zakonu. *Leop Rom* 2/27; *BibRadz Rom* 2/27; *WujNT Rom* 2/27.

»przeciw(ko) przyrodzeniu« = *niezgodnie z naturą i jej prawami; jako nienormalne, dziwne; praeter naturam Calep* (13): *GlabGad* N3; *Mirum, Dżiw/ dziwna rzecz.* [...] Aliquando pro monstro ponitur, Miáfto dżiwu który yelth przeciw przirodzeniu. *Mącz* 223c, 324c, d; náyduię v fiebie/ iz ma być Dworzánin/ áni nazbyt wielki/ áni názbyt máły/ bo więc oboygú temu dziwuią fie ludzie/ profto iáko/ kiedy fie co przeciwko przyrodzeniu dziwno vrodzi *GórnDworz* E; kthóre [*ciało Chrystusa*] z grubégo wnet vwielbiónym było ná górze Thabor/ przeciwko przyrodzeniu *BiałKat* 328v; gdyż duże [...] máią przyrodzoną fklonność ku ludzkim cíálam iáko części człowiecze/ tedy ták rozumieć mamy/ iz to ielth przeciwko przyrodzeniu/ áby wiekuiście od ciał oddzielone były. *KuczbKat* 90; *CzechRozm* 264; Monstrose – Dziwnie, przeciw przirodzeniu. *Calep* [673]a, 853b; *SkarKaz* 608b.

~ *W przeciwstawieniu:* »przeciw przyrodzeniu ... z przyrodzenia« (1): Dla tego iz zła rzecz ktora fie człowieku przeciw przyrodzeniu przydawa, Daleko ciężfza bywa/ niż to czo z przyrodzenia przychodzi *FalZioł* V 31.

Szereg: »nad przyrodzenie i przeciw przyrodzeniu« (1): ták też wierzemy/ iz cíáło fwe święte przewiodł przeze drzwi zámknione/ przez kámień grobowy [...]: czyniac nád przyrodzenie/ y przeciw przyrodzeniu/ co chce z cíáłem fwoim. *WujNT* 81. ~

»przeciw przyrodzeniu« = *o zachowaniu seksualnym: zabroniony przez religię judeochrześcijańską (homoseksualizm męski i kobiecy, kazirodztwo, stosunek przerywany); contra naturam Vulg* (8): thylko proflę nie czyńcie z mężem thák hániebney złości przeciw przyrodzeniu. *Leop Iudic* 19/24; *Onán* [...] z rofkazánia oycowfkiego/ fzedł do iątrwie áby wfkrześli nafienie bráterfkie/ ktory też fiemię fwoie

wyłał prożno przeciw przyrodzeniu *BielKron* 19v, 19v, 123; Dla tegoż podał ie Bog w namiętności fromotne. Bo niewiałyty ich odmieniły używanie przyrodzone/ w ono używanie ktore ieft przeciw przyrodzeniu. *WujNT Rom* 1/26, Yyyyy3v.

~ *Szeregi*: »przeciw prawu i przyrodzeniu« (1): Oná [...] mowiła: iáko możez nędzny oycze do ták wielkiey á nieślýchány przeciw prawu y przyrodzeniu íprofności/ przywodzić myśl íwoię/ áby corká oycowłkie y mácierzynłkie łóże mázác miála? *SkarŻyw* 487.

»przeciw przyrodzeniu i zakonowi« (1): [*Neron*] w lubości cielesney przeciw przyrodzeniu y zakonowi íe kochał/ ták iż máłce y íiołtrom włáfnym w tym nie przepuścił *BielKron* 145. ~

»nad przyrodzenie (a. naturą (a. obyczaj, a. wolą) przyrodzenia)« = *inaczej niż normalnie, wbrew naturze i jej prawom, też w sposób cudowny; ab ingennis Modrz; praeter naturam Cn (44); BierEz* M4v; *OpecŻyw* 148v; *PatKaz I* 7v; nyewelczce yłz panna marya panną y matką y rodzyczyelką zoftala a to nad naturą przyrodzenia czlouyeczego íyá ítalo *PatKaz II* 66v; (*nagł*) Muł. (-) TO zwierzę z Ośla á z Kobyły íe poczyna y rodzi/ przeto też zawsze ieft nieplodne/ gdiż bywa nad przyrodzenie. *FalZioł* IV 12d, V 17c; Przeto gdy kthora niewiafta ma brodeę albo wáfi ieft to nad przyrodzenie *GlabGad* O5, L4v; *MiechGlab* *7v; *RejPs* 116v; prze ktorą téz przyczynę/ i na swiecie go [*Franciszka Spierę*] krom pićia i íedzenia: tak dłuęo nad przyrodzenie/ pán Bóg chował. *MurzHist* Ev; *RejWiz* 153v; ktory [*Jozue*] nád przyrodzenie íłóncu ítánąc rokzał. *BielKron* 46, 8, 103, 139, 144v, 322v; *SienLek* 108v; *GórnDworz* X5v, X7; Ale y toć też była niepodobna/ iż íe Ewá z Adámá miála vrodzić [...]: A íełzche ktemu nád przyrodzenie/ bo s kości wziętey z boku íego. *RejPos* 37, A2, 5, 135, 305v; *BiałKat* 283v; Syn Boży [...] począł íe nie z náśienia męłkiego iáko infty ludzie/ ále nád wślyftek obyczaj przyrodzenia/ mocą ducha S. *KuczbKat* 30; *RejZwierc* 78v [2 r.]; *ModrzBaz* 42; *Oczko* 14; Tegoż roku drugie dziećie pod Krákwem ledwo puł Miefiácá máiac od národzenia/ wymownym głółfem nád przyrodzenie/ przyfcie Tátarłkie do Polłki przepowiaáło *StryjKron* 350; *Calep* 593a; Iáko [*ciało Chrystusowe*] nád przyrodzenie po wodzie chodziło/ ták wchodziło y zámknionymi drzwiami/ y ieft zupelne pod ośobą máłutkiego chleba. *WujNT* Yyyyy, 581; *SkarKaz* 576b; *KlonFlis* C2v.

~ *nad przyrodzenie czego* (2): *RejAp* 100; y [*Pan*] okazał miedzy nimi nową gwiazdeę/ nád przyrodzenie bieęow niebiełkich/ ktora przed tym nigdy wídaná nie była *RejPos* 35v.

nad przyrodzenie czyje (2): [*sądnego dnia*] Słóncze/ niebo/ y gwiazdy nád íwoie przyrodzenie íe okażą. *BielKron* 136. Cf *Wyrażenie*.

Wyrażenie: »nad przyrodzenie człowiecze« (1): [*Chrystus*] ráczył íe národzić [...] s pányy czyłtey Márie/ nád przyrodzenie człowiecze *BielKron* 138.

Szeregi: »nad przyrodzenie i nad bieę pospolity« (1): Nieędy íię też to [*niedonoszenie płodu*] po piątym miefiáczu przydawa, A tho gdy płod nad przyrodzenie y nad bieę połpolity: [...] niż íe dni wpełnią: odchodzi *FalZioł* V 29v.

»nad miarę i przyrodzenie« (1): Lethargicus – Vítawnie nad miare íj przirodzenie ípiaczi. *Calep* 593a.

»nad przyrodzenie i przeciw przyrodzeniu« (1): *WujNT* 81 cf »przeciw przyrodzeniu«. ~

»nad przyrodzenie« = tłumaczenie greckiego wyrażenia μετά τὰ φυσικά traktowanego jako tytuł dzieła Arystotelesa (2): ARistoteles [...] w księgach śwyc piwrczych, ktore nazwał Metaphisica to iest, o rzeczach nad przyrodzenie, piŕze, Iż [...] *GlabGad* A4v; *KwiatKsiq̄z* K3 marg.

W przen (7) : Ten Archites [...] powiadał iż przyrodzenie nicz wielomownego nie miłwie *BielŻyw* 39, 98, 141; Niech fárbuie káždego s przyrodzeniem cnotá/ Bo odmieniać vrodę/ Ízpetna to robotá. *RejZwierz* 2v; Y Tu fie przyrodzenie dłuęo rozmyśláło/ Gdy tę głowę [*Łukasza z Górki*] w śwyc fprawach/ poftánowić miáło. Bo ná co iá obrociłz/ by w Weneckim kramie/ O czym iedno pomyfliłz/ wnet ftárguiefz tanie. *RejZwierz* 51v; Tákiefz też niema być mieŕzkánie w powietrzu źimnym/ bo thákiefz lepák gási ciepło przyrodzone/ á niedopuŕzcza mu wolnie ŕwego vrzędu fpráwiác/ bowiem ono [*tj. ciepło*] iest Mátką przyrodzenia. *SienLek* 2v; (*nagł*) Człowiek łobie ŕam krzyw w vkroceniu żywota ŕwego. (-) ALe niewiem by nam co w tym krotkim żywocie y przyrodzenie ná licźbie zoŕtáło. *RejZwierz* 156v.

2. *Oparte na doŕwiadczeniu prawa i zasadzie rozumowania* (2) : Abowiém mieyŕce które iest około tego Punktá/ przez który przechodzą Linié/ cztéremi ŕyc káty proŕtemi wypełnia: á iżby więcý proŕtych tám miáło być/ przyrodzenie tego nie nieŕie. *GrzepGeom* C4.

Wyrażenie: »za przymuszeniem przyrodzenia« = z *oczywistoŕci rozumowania* (1): Acźci iuź Papiestwo y one stare pogany w tym przebráło wfpominájąc wŕzytkie ŕwięte y Máryą przy Bogu gdy przyŕięęę czyniá gdzie ŕie práwie prawdą [*lege*: prawda] záprzymuŕzeniem przyrodzenia/ z wnétrnoŕci ŕerdecźnych ná iáŕniá wrywa *CzechEp* 87.

3. *Coŕ materialnego stanowiącego ŕkładnik przyrody* (9) : Pátrrze iáka ŕubtylnoŕć w káždym przyrodzeniu/ Ktoź ŕie moźe przypátrzyć thákiefmu ftworzeniu. Coź rozumiefz o łámym co tho wŕzytko fpráwił *RejWiz* 113v, 152v; Ná poczátku [*Pan Bóg*] ftworzył iest niebo y zyemię/ to iest/ duchowne y ciełŕne przyrodzenie *BielKron* 1; co náturá dáła oboigu themu [*ptakom i drzewom*]/ ku potrzebie/ y zachowániu [...]. Ale nie pátrzmy ná przyrodzenie/ pátrzmy ná to/ co człowiek rozumem á ręką vrobi. *GórnDworz* Ll6.

Wyrażenie przyimkowe: »w przyrodzeniu« = *pod względem wyglądu* (1): Pátrzayźe iáko tu widzimy ná tey nędźney zyemi rozmaíte roznoŕci w przyrodzeniu/ ták miedzy źwirzety/ tákźe miedzy rozlicźnymi ptaki/ rybámi/ drzewy/ y miedzy ziołj rozmágitami *RejZwierz* 2v.

a. *Świat organiczny* (4) : Słonce iest oko Boźe nieba y przyrodzenia okrałła *BielŻyw* 135; *RejZwierz* 139; To opánowánie [*nad stworzonym światem*]/ iefzcie w cáłem á doŕkonálem przyrodzeniu dáne iest: ále zginęło przez vpadek człowieczy *BibRadz* I 1d marg.

Wyrażenie: »wszystko przyrodzenie« = *świat* (1): ná kóniec/ [*Arystoteles*] popŕowawŕzy wŕzyłtkie Democrácyę y Aryłtocrácyę/ iedno Páńŕtwo we wŕzyłtkim przyrodzeniu/ pod tym naywŕźłzym fprawcá zámyka *OrzQuin* O3v.

4. *Fizyczny pierwiastek organizmów żywych; ciało; stan zdrowia, siły; natura* *HistAl*, *Mq̄cz*; *habitus* *Mq̄cz*, *Calep*; *indoles*, *complexio*, *constitutio corporis*, *corpus* *Mq̄cz* (248) : *BierEz* 13; *PatKaz* III 120; okładać czoło/ Ikronie/ y wŕzytko gardło/ ale tho działác zbacźnoŕciá/ bo nieędi teýdy zbytniá krew przyrodzenie pędzi *FalZioł* I 70d; tak iż naŕienie [*męskie*] zbytecźne ŕie mnoży/ ktorego zbytecźney wilkoŕci: przyrodzenie zadzierźeć niemoęacz/ pędzi ie męźkiem członkiem *FalZioł* V

11v; Bo wekrwi zależy wżytok żywot człowieczy/ kto ią bezmiernie á nie potrzebnie pułzcza: íam íię żywota zbawia/ bo wżytko przyrodzenie nią trwa *FalZioł* V 61v, IV 49c, V 57, 61v, 69v; [*Tullius*] tak wczyl iakoby żadny wietlżego cirpienia nie miał od przyrodzenia nad rołzkofz cielefną. *BielŻyw* 38, 89; íłufza wiedzieć iz trzy ía íiły w człowiecze. Pirwíza íeíth íiła przirodzenia/ wtora íiła żywota/ trzecia íiła duíze y rozumu. Pirwíze dwie pokarm mnożi y poíiła *GlabGad* Lv, C3, C8v, G6, H5v [2 r.], H7 (17); Przyrodzenie íię zmienyło. Wewnątrż goraz zwirzchu ziębnież Ty iuż dlugo zyw niebędzież. *RejKup* G; Na cieie zaś vtracił wżyítkę íprawę przyrodzenia/ vtracił chęć ku íedzeniu/ ítolcow niemiéwał/ ípac niemagał *MurzHist* D4v; Baczę iz z wámi rychło muíę íie iuż rozítáć/ Bo przyrodzeniem zdrowiu nie mogę iuż íproítáć. *BielKom* C7, C7v, E8v, G3v; *GliczKsiqż* I6v; Máíołby nam po zyołach bychmy przyrodzeniu/ Nie czynili bezpráwia w picíu á w íedzeniu. *RejWiz* 61v, 117v *marg*, 118 [3 r.], 118v, Cc4v; *RejFig* Cc4v; *RejZwierz* 53; abowiem we wżyítkich ludżiach przirodzenie na maluczkiach potporach przetaye íeíliże na potrzebę tylko wzgląd mámi á íeíliże na rołkofz tedi mu íię nigdi ítać doíić niemoże. *KwiatKsiqż* Dv; Corporis firma constitutio, Mocne przirodzenie. *Mqcz* 413b, 182d, 232c, 413b, 434d, 482a; Kiedy náśienia człowieczego wíęcey wynidzie niżli przyrodzenie potrzebuie/ bárżiey zemdli íię przyrodzoną *SienLek* 14; A íákie ktoremu przyrodzeniu lekárítwá máia íłużyć/ ták pobaczyí *SienLek* 46, 1v, 34v, 46, 59, 108; *HistRzym* 17; Bo kiedy to baczymy/ iz Chleb z winem mocą przyrodzenia/ vítáwicżnie íie przemienia w Ciáło y Krew ludzką/ tedy [...] *KuczbKat* 165; *RejZwierc* 15, 73, 237; *Oczko* 23v; Vyżrzyí [w niewinnych dziatkach] znáki nie malé wrodzonéy hoyności/ Y cnoty: á nie vyżrzyí íkępítwá y chciwości. Czemu? bo przyrodzenie ná mléku przetawa: A máiać co mu doíyć/ dáléy íye niewdawa. *KochDz* 106; *KochPhaen* 5; *WerGośc* 227, 228, 269; *Calep* 469a; *GrabowSet* Ev; ále Mázurowie Trwáíością przyrodzenia Tátary przechodzą. *CiekPotr* 43.

przyrodzenie czego (8): Bowiem według odmienności czaíu mieni íie też y przyrodzenie człowieczy íkładności *GlabGad* G3, A7v; *RejWiz* 117 *marg*, Dd; Habitudo, Zroít álbo przyrodzenie ciáía. *Mqcz* 151b; *RejZwierc* 60v. Cf »nad przyrodzenie«.

przyrodzenie czyje [w tym: *pron poss* (16), *G sb i pron* (13), *ai poss* (13)] (42): Bo mleko wláíney matki: przyrodzeniu niemowiátku [!]: barzo íłuży *FalZioł* V 35v; Bo iuż íego [*chorego*] przyrodzenie truchleie á niízczeie/ dla barzo iadowitego zarażenia. *FalZioł* V 73v, V 59v, 64; *GlabGad* E5v, M4v; *RejKup* h7; *RejWiz* 62; możeć Człowiek pokuízáć y thego y owégo [*ruty i szatwii*]/ bacząc íedno íię y przyrodzenie chorego. *SienLek* 37v; A íákie ktoremu przyrodzeniu lekárítwá máia íłużyć/ ták pobaczyí/ gdy będziéíż wiedzieć íáko poznáć czyie przyrodzenie *SienLek* 46, 5, 12v, 29v, 30; *HistRzym* 112v, 113v; *RejZwierc* A6v, 3v, 6v, 105v, 157; Niech przeto káżdy pozna íkąd powítał y przyrodzenie íwoie wżytko/ íáko krewkie íeít/ íáko rozmáitem niemocam/ nędzam/ á ná oítátek y śmierci poddáne *ModrzBaz* 57; *SkarŻyw* 46; *WerGośc* 241. Cf »przyrodzeniu swemu dosyć czynić«, »pełnić swoje przyrodzenie«, »ludzkie przyrodzenie«, »według przyrodzenia«, »z przyrodzenia«, »przeciw przyrodzeniu«.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika (62):

~ *kto, co (jest a. bywa) jakiego przyrodzenia [= jaki]* (61): Pyerue pytanye yakyey byla baruy [*Maryja*] na íkorze [...] y kladzye voyczyech íczeruona byaley czudney barzo [...] bo y czudna

yeft ta plecz y barzo czyftego przyrodzenia *PatKaz III* 119; Czemierzicza [...] ludziem tłuftim wilgotnego przyrodzenia ma być dawana. *FalZioł I* 45d; [*Sroka*] IEft ptak biały y czarny przyrodzenia ciepłego *FalZioł IV* 26a; około fortki wychodzenia płodu dobrze namazować, y owfzem gdi widziłz niewiaftę przyrodzenia barzo fuchego á k temu macicze fuchey *FalZioł V* 19d, [*7], [*8]v [2 r.], I 9b, 27c, 42c (31); Bowiem wfelka famicza zimnieyfzego ieft przyrodzenia niżli famicz *GlabGad C8*; Cżemu zwierzęta wielkie ferce maiące bywaią fuchego przyrodzenia, y mięfa kruchkiego, iako ieft Ielen etc. (–) Bowiem ciepło ich przyrodzone, [...] trawi wilgotę wodną *GlabGad E3v*, A2, B, B2, Cv, D4 (19); *RejWiz* 24; Struflowie pthacy płodzą fie w Afryce/ [...] przyrodzenia mocnego/ ták iż żelázo trawi *BielKron* 271; A ryczerze albo boiownicy potrzeba yżeby przyrodzenia mocznego byli/ yżeby byli w naukach woiennych biegli *KwiatKsiąż* O4, B3; Corpus bene constitutum, Ciáło zdrowe/ dobrego przyrodzenia. *Mącz* 413b; *SienLek* 3v; A ták pánie mátki/ á zwłáfzczá ktore fá przyrodzenia dobrego/ bárzoby dobrze áby fámy dziatki fwe y karmiły y wychowywały. *RejZwierc* 6v. Cf »krewnego przyrodzenia«.

kto dwojga przyrodzenia [= zbudowany z połączenia dwóch gatunków] (1): [*Cekrops*] Rzeczon był *Diphes*/ to ieft/ dwoygá przyrodzenia mąż [pół człowieka i pół węża] *BielKron* 27. ~

W charakterystycznych połączeniach: przyrodzenie ciepłe, czerstwe (2), *dobre, mocne, subtelne, śmiertelne, trwałe, wátłe, zaziębione; przyrodzenia chudego, ciepłego* (2), *czystego, dobrego (dobroć)* (6), *flegmistego* (2), *gorącego* (9), *grubego (grubość)* (6), *kolerycznego* (2), *melankolicznego, mocnego (mocność)* (4), *niemocnego, niewieściego, subtelność (subtelnego)* (3), *suchego* (9), *tlustego, trwałego* (2), *wilgotnego (wilkiego)* (2), *zimnego (zimność)* (9), *złego; przyrodzeniu szkodliwy*.

Zwroty: »przyrodzeniu swemu dosyc czynić« (1): Ciáło duchem nigdy nie może być/ Muśi według fwoiey krewkości żyć/ Przyrodzeniu fweemu dofyć czynić *BielKom* G4.

»czynić gwałt przyrodzeniu; przyrodzenie zgwałcić; zgwałcone przyrodzenie« [*szyk zmienny*] (4;1;1): *RejWiz* 62; A iefli gwałt czynią thák fláchetnemu przyrodzeniu ciáła fwoiego/ á coź rozumiesz iefliże też tám oná niewinna duzfyczká nápoły nie obumrze? *RejZwierc* 60v; A mniemałz áby gniew zaiątrzony máło przyrodzenia zgwałcił y żywotá vkrocił? *RejZwierc* 157, 15, 75v, 157.

»pełnić swoje przyrodzenie« = *iść za głosem natury* (1): Potym gdy [*żona Putyfara*] prawie doznała Iż go [*Józefa*] namowić niemiała Pełniącz fwoie przyrodzenie [...] Wnet nań gwałtu zawołała *RejJóz* A3v.

»szkodzić przyrodzeniu; przyrodzeniu szkodliwy« [*szyk zmienny*] (1;2): tak też żołádek gdy iuż od picia rozmoknie więcýy [!] go może znofić á nie tak iemu ciężko wżakoż ono ku pożytku nie idzie y owfzem fzkodzi przyrodzeniu *GlabGad* E8v; Acżkolwie wfelki owoc ieft fzkodliwy przyrodzeniu dla fwey zimności/ wżakoż ten ktori iefth blifki ku krwi nie tak wadzi *GlabGad* I6v, I.

Wyrażenia: »cielesne przyrodzenie« (1): A o ynfyżych darach albo też niedofátkach cielesnego przyrodzenia mamy fię tych radzić/ Ktorzi [...] *KwiatKsiąż* B3.

»przyrodzenie krewkie« (1): (*nagł*) *Przyfięgá Mniska*. (–) [...] Obiecuię też chowác tzyfthość nieodmienną/ ile przyrodzenie krewkie znofić może [...]: I wyrzekam fie włáfnych rzetzy. *KrowObr* 137v.

»krewnego przyrodzenia« = *sangwinik* (3): Krewnego przyrodzenia ludzie miewaią rumiane vriny/ iakoby złotey barwy *FalZioł* V 2a, [*8]v; Sanguineus, Pełny krwie/ krewnego przyrodzenia. *Mącz* 367b.

»ludzkie, człowiecze przyrodzenie« [*szyk* 7:6] (7:6): Wyrozumie mocz zioł/ mocz zwierząt/ moc drogiego kamienia/ y tajemną sprawę ludzkiego przyrodzenia. *FalZioł* +2v; Krew cżyrwona fzarłatowey barwy/ gładka/ á gęfta, Przyrodzenie człowiecze zdrowe znamionuie. *FalZioł* V 59v, [*7], III 25a; trzeba baczyć iż nie będzie doftateczne poładzanie dobroci albo złości człowieczego przyrodzenia, z iednego tilko członka *GlabGad* Mv, N6; *KromRozm I* D3; *BibRadz Dan* 4/13; *BielKron* 290; *BielSpr* b3v; Bo iako bez picia y iedzenia/ tak bez męskiego z niewiaftą złączenia powiadaia/ że ludzkie przyrodzenie zetrwać niemoże. *WujJud* 133v; (*marg*) Czemu to nie ma być pozwolono żeby sie IEzus począc miał z nalienia Iozefowego [...]. (-) á takby [*ta sprawa, tj. poczęcie Jezusa przez przeniesienie nasienia Józefa bez stosunku seksualnego*] nową y dziwną/ ani Boską ofobliwą nie była. Boby sie rychley w niey coś [!] cielesnego/ á przyrodzeniu ludzkiemu przywoitego náydowno/ á niż Boskiego y duchownego. *CzechRozm* 162v. Cf »nad ludzkie przyrodzenie«.

»mdłe (jest) przyrodzenie; mdłość przyrodzenia; przyrodzenie mdleje; przyrodzenie mdlic« [*szyk* 11:4] (10;3;1;1): Też przezliż ocztu pożywać [...]: nie iest barzo pożyteczno/ bo przyrodzenie mdli wrazaiaż y martwiaż w wnątrz moczy przyrodzone. *FalZioł* V 64, [*7]; Nie iest to żaden żart ale ifta prawda, iż richley sie fkaży chlebem nie dopiekłym niżli mięsem, zwłazcza kto iest mdłego przyrodzenia. *GlabGad* G6v, M, M4v, N5, O6v, P; *BielKom* B3v; Bo on [*Pan Bóg*] mdłe przyrodzenie sam lepyey raczy znać/ Wye iżechmy nędzny proch/ [...] Gdyż człowiek yako syano nye może długo trwać *LubPs* X4v; *RejWiz* 87v; Rzadki mocz á błady/ mdłość przyrodzenia známionuie w ciężkiej niemocy. *SienLek* 24v; *HistRzym* 113v; *SkarŻyw* 46; Któres [*lata*] ty niemal wżytkie strawił nád księgami/ Máło iye bawiać swiatá tego zabawami. Terazby owoc zbierać swoiego szczepienia: Y ratować w záchwianiu mdłego przyrodzenia. *KochTr* 24.

»przyrodzenia moc« (1): á tho iż [*lawendowa wódka*] naprawia wżelkie moczy w człowiecze, Iako przyrodzenia mocz, moc żywota *FalZioł* II 7b.

»przyrodzeniu przeciwny« (1): [*w smażonym mięsie zostanie*] tilko sam pokarm fuchy przyrodzeniu przeciwny *GlabGad* H3.

Szeregi: »ciało i przyrodzenie« (1): iż niewiafta [...] iest [...] zimnego a fuchego nazbyt, albo tłuftego nazbyt ciała y przyrodzenia *FalZioł* V 17b.

»kompleksyja, to jest przyrodzenie (a. złożenie przyrodzenia)« (2): Maż wiedzieć iż taki iest flegmiftey Complexijey/ to iest przyrodzenia flegmiftego. *FalZioł* V 54; Bowiem łyfina wkażuie kompleksią, to iest, złożenie przyrodzenia z kolery. *GlabGad* B2v.

»przyrodzenie a (i) nałóg« (2): *SienLek* 10; náż chory [...] mniefy żałować będzie/ że ná ten czas przemrze [*tj. przegłodzi się*]/ á zwłazcza kiedy siedzi w wodzie [...]/ aby niemiał iest y pić/ co przyrodzenie y nałóg rozumny požada *Oczko* 19.

»przyrodzenie abo płec« (1): iedz potrawy kthore baczyfz fwemu przyrodzeniu/ (ábo płci) godne/ álbo ktore maż zwyczajne. *SienLek* 12v.

Wyrażenia przyimkowe: »podług (a. według) przyrodzenia« (2): Iezus w ten czas dlá bolu filného pragnął podług przyrodzenia/ bo wślytka krew s niego byla wytoczona *OpecŻyw* 149.

~ *według przyrodzenia czyjego* (1): TEż gdy sie iuż imie dziecię ieść/ trzeba mu y pokármy rozeznawać według przyrodzenia iego. *RejZwierc* 6v. ~

»z przyrodzenia« (15): Przy tym małz baczyć Iesli po złączeniu zbytnie wilkości z niewiaśthy odchodzą, [...] z ktorey przyczyny takowe rzeczy szkodliwe przichodzą. [...] Naprzod z obphitości krwie we wśytkiem cieie oney niewiaśty z przyrodzenia. *FalZioł* V 27v; Wzrośt pochyły przedsię, nie od łtarości ale z przyrodzenia znamionuie człowieka, dowcipnego, tajemnego/ łrogiego/ łkapego *GlabGad* M5; od tych grzechow powciągani mayą być [młodzieńcy]/ wkore [!] ye łatwie s przyrodzenia láta przywodzą/ abowiem każdy wiek álbo láta máią łwoye nieyákie włáściwe wyśtepki. *KwiatKsiąż* C4; W Kim krew pánuie póspolície/ á z przyrodzenia/ táki człowiek/ iest ciááá pełnego *SienLek* 29; *GórnDworz* X8; *RejZwierc* 179, [213]; *PaxLiz* D2v.

~ *z przyrodzenia swego* (1): Zaś niewiećie że z przyrodzenia łwego gdzie iest żywe ciáálo/ tám y krew y ten wśyłtek ktorego ciáálo iest być muśi. *WujJud* 172.

kto, co z przyrodzenia jaki(e) (7): iż niewiaśta z przyrodzenia iest mdła/ nieduża *FalZioł* V 17b; Iestliby ktora pani będączprzyrodzenia [!] mdła: niemogła tak częśtego parzenia znofić w wannie/ tedy [...] *FalZioł* V 19c; *GlabGad* D4v; *BielKron* 2v; *Prot* C4; Niewieści mocz s przyrodzenia bielszy iest niż męłki *SienLek* 25v; *KlonWor* 75.

W charakterystycznych połączeniach: z przyrodzenia bielszy, chłodny, ciááa pełnego, ciężki, mdły (2), tęgi; z przyrodzenia mdleć. ~

»przeciw przyrodzeniu« (1): Ktorzy łlubuią/ albo przilięgaią łzglupśtwa/ á nieumiętności łwey/ dziewictwo chować przeciw przirodzeniu/ albo wśtępyć do klałthora *SeklKat* F2.

»przeciw przyrodzeniu« = *szkodliwe a. szkodliwie dla zdrowia* (4): gdyż káżdá gorączká ciáálo łufzy/ y przeciw przyrodzeniu grzeie *Oczko* 14; *ArtKanc* R17; [opilstwo] Iest przeciw przyrodzeniu/ gdyż [...] náture miałto pošilenia obciáża y gubi. *PowodPr* 71.

~ *przeciw przyrodzeniu czyjemu* (1): [płód umarły poznać] gdy [niewiasta] te⁸⁰ iedła albo picia żáda/ czo iest przeciw iey przyrodzeniu/ albo czego niemiała w zwyczáiu. *FalZioł* V 32v. ~

»nad przyrodzenie« = *inaczej niż normalnie* (3):

~ *nad przyrodzenie czego* (2): *RejAp* 100; iálna rzecz iest/ że też mogł P. Chrístus ciááem łwoim/ nád przyrodzenie iego/ wniść przez drzwi zámknione: y być zupełny pod ołobą máłutkiego chlebá. *WujNT* 60.

Wyrażenie: »nad ludzkie przyrodzenie« (1): ij zawolál [Jezus] nad ludłkie przyrodzenijé wielkim głofem ij gorzkim płaczeń/ łiodmé a ołtatnié łlowo *OpecŻyw* 150v.

Szereg: »nad dziw a nad przyrodzenie« (1): Woła też y opowieda poczęćie y porodzenie iego dziwne z dziewice pány/ ktore sie nád dziw á nád przyrodzenie biegu łwieckiego sítác miało/ y sítáło sie iest. *RejAp* 100. ~

»nad przyrodzenie« = *więcej niż potrzebuje organizm* (1): Bo tákie v nich ćwiczenie/ Łac w fię y nád przyrodzenie/ Gębá woła ielczće náley/ Brzuch sie nie chce ciągnąć dáley/ A żołádek mowi iużci/ Ná ołtátek łzyiá puści *BielKom* E8.

W przen (1) : Sámo przyrodzenié iáko z niewdzięcznych lynów/ winy bierze: tego ná rękú/ tego ná nogách karze: ten puchnie/ ów gnije: ábo wrzodliwi/ ábo trędownáci/ żadného zdrowého niemálfz *KochPij* C2.

Przen metonimicznie: Człowiek (5) : Bowiem takowemu przyrodzeniu zdrowíże lą iaycza twarde niżli miękkie. *GlabGad* H6; tákowe by były nieznośne krewkołci ludzkie/ ktore przyrodzenie prześláduiá [*naturam persequuntur humanam*]/ izby theż wízyfcy w lidło rospáczenia byli przyciągnieni *HistAl* Gv; A kázde przyrodzenie s tych czworgá [*tj. tzw. czterech wilgotności*] iednego/ Závždy więcey muśi mieć *RejWiz* 117v; *GrabowSet* Fv.

Wyrażenie: »przyrodzenie człowiecze« (1): *X(iqdz) K(anonik)* Piłze *fol.* 224. Iz lámemu przyrodzeniu człowieczemu niepodobna po ták długim y wielkim przez vbićzowanie krwi wylaniu/ krzyżá dźwigác *CzechEp* 183.

a. *Ludzka natura w Chrystusie wcielonym (13)* : *RejPosWiecz*² 91v; Przetoż lám iáko lwemu práwu [o obrzezaniu]/ wíziáfzy ná fię słuźebne [*tj. ludzkie*] przyrodzenie/ podlega *SkarŻyw* 2.

przyrodzenie czyje [w tym: ai poss (9), pron poss (2)] (11): *SeklPieś* 15v; Boć wielka iest láfka twoiá k nam/ ktorás hoynie vkazał nam/ wíziáfzy náfze przyrodzenie/ z fwey miłości. *ArtKanc* C17v. *Cf Wyrażenie*.

Wyrażenie: »przyrodzenie ludzkie, człowiecze (a. człowieczeńskie)« [*szyk 5:4*] (5:4): *HistRzym* 69; Tákże theż Pan Kryftus/ ile człowiek w náturze człowieczey/ y w tych wízytkich włáfnofciach/ ktore temu przyrodzeniu człowieczeńskiemu włáfne lą/ złączon iest z námi *RejPosWiecz*² 91v, 91v; *WujJud* 45; Poki Chryftus Pan Bog náfz widomy tu ná ziemi známi mieszkał/ y w ludzkim przyrodzeniu y ofobie nas vczył/ poty iemu Namieftniká y Wikáryego nie potrzebá było. *SkarJedn* 56; *SkarŻyw* 384; Chciááá sprüfungliwóść/ mieć the BOsfką mądrość/ ludzkim przyrodzeniem/ Perfon rozdźieleniem/ sfoioną ofobnie *ArtKanc* A11v, A12v; *WujNT* 687.

Szereg: »natura i przyrodzenie« (1): Iáko tedy prawdziwie przyiáł Chriftus poftác człowieczá/ to iest/ náture y przyrodzenie człowiecze *WujNT* 687.

b. *Płeć, bycie kobietą lub mężczyzną (6)* : *GroicPorz* b2v; Androgine lą w Africe/ ktorzy oboie przyrodzenie máiá á sfołu fie mieszáiá *BielKron* 8; Androgynos, Który oboygá przyrodzenia yest tak męskiego yáko y niewieśćiego alias Hermophroditae nuncupantur. *Mącz* 9c.

Wyrażenie: »przyrodzenie męskie« (1): Ktorem członkom w ludziech [*planety; tu: Jowisz*] panuiá. Pluczam/ kofcia^m małem, chrzęflka^m wątrobie, w przyrodzeniu męzkim y w niewieśćiem pokoleniu. *FalZioł* V 51.

Wyrażenie przyimkowe: »nad przyrodzenie« (1):

~ *Wyrażenie*: »nad przyrodzenie żeńskie« = *inaczej niż kobiety (1)*: Ná iey mieyfce Orthigia wefzlá nád przyrodzenie żeńskie waleczna *BielKron* 297. ~

Żart. (1):

Wyrażenie: »niewieście przyrodzenie« = *o mężczyźnie wykastrowanym (1)*: GAlenus Krol gdy ieden żonę mu ofzukał/ [...] Kazał gi owáááfzyć/ y nápiłác ná nim/ Iz ten równą zapłátę [...] wziął [...]. Bo niewiáftę ofzukał/ á iz temu sprofłał/ W niewieśćiem przyrodzeniu the ná ftárość zoftał. *RejZwierz* 16v.

5. *Organ płciowy męski lub żeński (3)*: IEdnemu przyrodzenie śnadź było vpádło/ Chłopiśko podle pániey co czytáá śiádło. Drugi przed nim poćichu nápiśał beśtia [po zmianie jednej litery = bez pyja] *RejFig Cc2v*.

Wyrażenia: »członek przyrodzenia« (1): Naturalia, dicitur Pudenda – Członek przirodzenia. *Calep 689b*.

»męskie przyrodzenie« (1): Tego czaśu w Rzymie śie vrodziło dzi[ecię] m[aiąc] cźtyrzy ręce tak teź wiele oczi [y ufzy. Dwoie te]ź męskie przirodzenie miało. *BielŻyw 116*.

6. *Cecha charakteryzująca dany obiekt; natura HistAl, PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz, JanStat, Cn (1182)*: A iáko iuź wiesz y widzisz iż rozne śą przyrodzenia w káżdym śtworzeniu ná ziemi/ tákże teź táń [w niebie] śą wierz mi dziwnie roznieyśze *RejZwierc 2v*.

przyrodzenie czego (2): Yefli przez náukę/ náukę śwyecką/ yáko [...] Dialektykę á philofophią/ ktora śye cześcyą około przyrodzenia rzeczy ták nyebyśkich yáko żyemśkich/ widomych y nyewidomych/ obira/ [...] rozumyefz. *KromRozm II 04v*; tedy śię [dobrzy pisarze] nie iedno ná ninieyśze cźáśy álbo ná pośtánowanie porządku/ ále więcey ná wśzech rzeczy przyrodzenie [ad rerum naturam] ogládáią. *ModrzBaz 1v*.

a. *O ludziach (815)*:

α. *O ludziach jako gatunku (399)*: Wśitko moźe zmieniono być krom przyrodzenia. *BielŻyw 97; RejKup n8*; Ale zálię nam rozumnym/ ktorzy mamy dobrowolność w thym przyrodzeniu/ wiele nam łágodności przydano. *HistAl K3v*; Przypuśzczay śwe krewkości ná leśpe baczzenie/ A obaczay gdy cie nacź wiedzye przyrodzenie. *RejWiz 189v, 76, 129 [2 r.], 134, 189v, Cc5v; Leop *B4v*; Gdyź ták przyrodzenie náśze śpráwiło/ ábyśmy z iáwnych y wiádomych nam rzeczy/ pośtěpowáli ku rzeczam táiemnym y niewiádomym *OrzQuin H4*; Wiádomoć ymienia Boźego w náśze vmysły przirodzenie wpoiyło. *Mącz 250c, 145d*; bo pirwey cźłowiek iefť thym ná czo go przyrodzenie obráło *GórńDworz Ff2v, D3v, L4, Ff2; KuczbKat 295, 365; RejZwierc 4v, 112, 223v [2 r.], 240v; RejPosWstaw [41⁴]v; CzechRozm 242v*; Wátłość przyrodzenia/ wychowanie/ bieg żywotá/ pośtěpek wiekow/ ná ośtátek śmierć łámá/ cźyni nas wśzyťki łobie rownymi. *ModrzBaz 56v*; że mnośtwo á frogość praw w káźdey Rzeczypośpolitey/ iefť wielkim znákiem złego wychowánia ludzkiego/ nieźczęśliwego przyrodzenia y złości wśtáwicźnie rośtácey *ModrzBaz 69v*; iednákáć świátłość poznawánia y rozśládánia prawdy przyrodzenie wśzyťkim ludziom dáło *ModrzBaz 100, 9v, 44, 67*; Ale iśz ich [Kaina i Abła] nie wráiu/ áni przed grzechem [Adam i Ewa] vrodzili/ iakie łami mieli/ tákie im przyrodzenie dáli. *SkarŻyw 263, 15, 263, 463; CzechEp 43; WisznTr 9*; Przez cię [Duchu Św.] bywa odrodzone/ przyrodzenie, ktore było w nas zepśłowáne *ArtKanc H15v*; Zmiátaymyź to przyrodzenie/ á ciáńu iáko beśtyey nierozumney rzádzić śię nie dámy. *SkarKaz 489a, 385a, 610b*.

przyrodzenie czyje [w tym: pron poss (80), ai poss (68), G sb i pron (19)] (167): *KromRozm III A7v; LubPs N5v; KrowObr 43v, 116*; Gdyź náśze przyrodzenie ták śie z námi łágnie/ Iźe więcey ku złemu niź k dobremu ciágnie. *RejWiz 89, 129, 133, 133v, 134v, 190, 192; RejZwierc 143; BibRadz I 53c marg [2 r.], 136b marg; RejAp 1, 1v [2 r.], 2*; A wźdy iefť ták iádowite przyrodzenie iego [cźłowieka]/ iź y tego ták wielkiego klenoťhu [tj. duszy]/ iemu z dworu niebieśkiego náđánego/ [...] ođtápi *RejPos 247, A6, 27, 31, 51v, 52v (28); KuczbKat 20, 395*; ták iáko o onym Adámie czytamy/ iź wpuścił

weń Pan ducha żywiącego/ [...] áby tu łwe to źwirzące ciało ták onym roftropnym duchem rządził á łpráwował/ áby [...] przyrodzeniu łwemu nie dał łie rządzić á vnošić od pocźciwey powinności łwoiey/ ále iáko twárdym munłztukiem onym łwiętyym rozumem włzytko w łobie hámował y łtánował/ gđzyeby go [...] ono iego zówikłáne przyrodzenie do czego ciágnęło niełłuznego áłbo nieprzyłtoynego człowieczeńłtwu iego. *RejZwierc* 4-4v, A6v, 3, 4v, 17, 35v (23); *CzechRozm* 205v, 206, 206v, 242v; *ModrzBaz* 67, 71; *SkarŻyw* 167; *KochMarsz* 153; *ArtKanc* B20; *KochWr* 31; *KochPij* Cv; *OrzJan* 92; *LatHar* 196. Cf »przyrodzenie ludzkie«, »z przyrodzenia«.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: kto, co jest (jakiego) przyrodzenia (2): A iefli wy będąc przyrodzenia złościwego nie vmiecie dzyáłác źle dzyatkom łwoim/ á což owłzem Ociec wáłz niebiełki miłofiernieyłzy iefł nád włzytki oyce łwiátá tego. *RejPos* Ooo2v, 296v.

W połączeniu szeregowym (1): A włzákoź o ludźie/ čás iuź potrzebuie/ ábyłmy wđdy práwá ludzkość ná łię oblekli: co rozum/ co przyrodzenie/ co Bog łam ná ofáték po nas mieć chce. *ModrzBaz* 143v.

W przeciwstawieniach: »przyrodzenie ... sumnienie (9), rozum (4), cnota (2), łaska boża« (16): Iuź rozum/ poki z dułżá łnádne rozeznánie/ Vczynić moźe co iefł/ ále przyrodzenie/ Obroci tho wnet łnádnie w inłze rozumienie. *RejWiz* 118v, 101v *marg*; *RejPos* 63; Moźem tedy pobaczyć/ iż więłłżá moc ma łłwo y łáłká Boża/ á niź przyrodzenie *BiałKat* 283v; Sumnienie zówždy tám rádzi gdzie cnotá/ Przyrodzenie z nim zówždy ciágnie kotá. *RejZwierc* 223, B2, B3, 151, 155, 223 [5 r.], 223v [2 r.].

W porównaniach (5): Abowiem iáko Philozophowie piłżá/ iż przyrodzenie człowiecze rodzi łie iáko goła tablicá ábo goła kártá *RejPos* 63, A6, 63 *marg*, 337v *marg*; Przyrodzenie iefłh iáko gil ná włparze/ Kiedy łumnienie łwowlonego karze. *RejZwierc* 223v.

W charakterystycznych połączeniach: przyrodzenie dobre, jadowite, nędzne (3), nikczemne (3), w dobrym niepotężne, odmienne, okrutne, słabe, swowolne (3), uporne (3), (dziwno) zawiłłane (4); przyrodzenia wáłłóšć.

Frazy: »przyrodzenie ciágnie [do czego, ku czemu]« (2): *MurzHist* K3v; Przyrodzenie do tego ciágnie [*Fert hoc rerum natura*]/ zwyczáy ludzki teź to niešie/ iż káždy człowiek ma tych z ktoremi towárzyłkie żywie *ModrzBaz* 25v.

»náłomne jest przyrodzenie« (1): A włzákoź iż iefł náłomne przyrodzenie náłze/ zówđdi iednák káždemu łepiey być miedzy tákimi ludźmi/ s ktorych by wđdy y przyłkádow dobrych náuczyć á rozmow łie nadobnych á poźytecznych náłłuchác mołł. *RejZwierc* 17.

»[na co] wiodłł przyrodzenie« (1): Iuź chociaby go [człowieka] nacź wiodłł ono złe á łkázone á náłłonione przyrodzenie iego/ iuź ie łnádnie zgwałci á przełomi/ włpomniawłłzy co iefł Bog *RejPos* 208v.

*Zwroty: »przyrodzeniu (a. przypadkom przyrodzenia) gwałł (u)czynić; (z)gwałcić (w sobie) przyrodzenie; gwałł przyrodzeniu« = opáno(wy)wác złe skłłonności natury ludzkiej [szyk zmienny] (10;4;2): (marg) Vpor wyelki gwałł przyrodzeniu. (–) Ale gđzye łie zás vpor záplecie w rozumie/ Wielki gwałł przyrodzeniu zówždy czynić vmie. *RejWiz* 8v, 81, 129v *marg*, Cc4v, Dd3v; Ták iáko thu w tey Ewányeliey łłyłżałés/ iáki nam tu przyłkád połóżyć raczył o miłofierdzyu łwoim: iefłłze*

my też będziemy w łobie gwałcić to vporne á złe przyrodzenie swoie. *RejPos* 247; A iákoż tu nie ma káždy táki zgwałcić w łobie mdłego przyrodzenia swoiego/ á opuściwłzy ty lámenty á ty fráfunkki/ [...] położyć nie ma w nim [*Panu*] włzytkiey nádzeie [!] swoiey. *RejPos* Ooo3, 208v, Ooo; Przyrodzeniu gwałt rozumem czynić mamy. *RejZwierc* B2, B4, 4v, 35v, 67, 151.

»z przyrodzeniem walczyć« (1): niemálf sie záprawdę czemu dżiwowáć/ że mądré/ y fzerokie wywody smętku/ y záłości ludzkiey pohámowáć niemogá; bo trudno ieft z przyrodzeniem walczyć *KochFrag* 47.

»(z)łamać (a. przełomić, a. złomić) przyrodzenie (w sobie)« = *opano(wy)wać złe skłonności natury ludzkiej* [*szyk zmienny*] (7): *RejRozpr* Iv; Pewnieby był z nich káždy złomił przyrodzenie/ By był ná przyfzłe rzeczy miał lepfze baczenie. *RejWiz* 141, 101, 129, 130v; *RejAp* 2; *RejPos* 208v.

Wyrażenia: »krewkie przyrodzenie; krewkość przyrodzenia« [*szyk 6:1*] (6;1): *LubPs* T6, bb5 *marg*; *RejPos* 51v, 53, 83v; [*głos do Ezdrasza*:] Opuść myfli śmiertelne/ á [...] zwlecż krewkie przyrodzenie [*infirmam naturam*]/ á odłóżywłzy ná ftronę przykre myflenia/ śpielz fię wyniść ftego światá. *BudBib* 4.*Esdr* 14/13; *ArtKanc* B20.

»przyrodzenie ludzkie (a. narodu ludzkiego), człowiecze (a. człowieczeńskie, a. narodu człowieczego), człowieczeństwa, człowieka« = *natura humana* *Modrz*, *JanStat*; *humanitas* *Mącz*, *Cn*; *natura hominis* *Modrz* [*szyk 54:14*] (29:26:7:6): *BielŻyw* 85; Ifz miły panie przyrodzenie czlowiezenftwa náffego więcey sie ściąga ku fwolney rofpuftności niźli ku iakiem powfciągliwościam *RejPs* 172; *KromRozm II* k2v; *LubPs* Dv, N2v, N5v *marg*, T6; Przyczyná fkáżenia ludzkie⁸⁰ przyrodzenia. *RejWiz* 116v *marg*, A7, Dd; *BibRadz* I 3a *marg*, 4b *marg*; *BielKron* 9; *Mącz* 157b, 433c; *SienLek* T[tt]4v; A ták ten wízechmogący Pan/ widząc ták frogye przyrodzenie thego narodu ludzkiego/ ktorego ácz był fтворzył iáko Anyolá w niewinności iego/ ftárał sie o to pilnie [...]/ áby [...] *RejPos* 247; Abowiem to ieft przyrodzenie człowieka káżdego/ iz záwždy krzywdá iego tuż wftáwicznie ftoi [...] przed oczymá iego. *RejPos* 252, A6, 33, 51v, 63 [3 r.], 81v (21); Abowiem iáko włzyfcy ludzie s ftrony człowieczeńfkiego przyrodzenia/ to ieft/ s ftrony ciála y s ftrony krwi/ s ftrony dułze y s ftrony inych fpraw cyelefnych/ kthore s Pánem Kryfthufem/ iáko s człowiekiem prawdziwym fpołecznie mamy/ [...] tákże y ine włzytki tym podobne rzeczy. *RejPosWiecz*² 91v, 91v; Iáko Pan Bog obaczywłzy rozność przyrodzenia ludzkiego y rozumem y przykazánien fwym ozdobić y przeftzegáć go raczył. *RejZwierc* 4; VWażayże dáley co ten dobrotliwy Pan iefzcze ktemu wczynić raczył [...] onemu záwiklánemu przyrodzeniu człowieka nędznego *RejZwierc* 4v; Abowiem rozum ieft to wielki krol á wielki zwycięlcá przyrodzenia człowieczego *RejZwierc* 68; IVzechmy sie náflucháli iákie fą wády á przymioty przyrodzenia człowieczeńftwá náffego *RejZwierc* 82, A3, A5 [2 r.], 12, 63v, 76 [2 r.] (15); *RejPosRozpr* b3; Przypátrzymy fię przyrodzeniu ludzkemu: to ieft/ że włzytcy ludzie ná wyobrażenie y podobienftwo Boże wczynieni fą *ModrzBaz* 143, 11, 136, 136v, 142v, 143v [2 r.]; *SkarŻyw* 459; *Phil* D4; *WujNT* 607; *SarnStat* 138; *SkarKaz* 39a. Cf »przeciw przyrodzeniu ludzkemu«.

»mdłe (a. zemdlone, a. zemdlące) (jest) przyrodzenie; mdłość przyrodzenia« [*szyk 15:4*] (18;1): *LubPs* bb5 *marg*; *RejWiz* 129; Tá zasloná znaczy mdłość przyrodzenia náffego/ bo gdy nam zakon przełożon bywa/ tedy słucháiąc nie fluchamy/ á pátrzáiąc nie widzimy *BibRadz* I 53c *marg*, I 53c

marg; Abowiem ludzkie przyrodzenie ták mdłe ieft/ iż łączno vpádnie w zbytek szkodliwy/ iefli go rozumem swoim álbo ludzkim kto nie podeprze *BielKron* 9; *RejPos* 51v, 81v, 143, 182, 241v (13); trzeba áby cie innego Náuká podpárła/ gdzieby tego zániedbał zá słuźnego czáfu/ próznoby miał ná szczęście álbo ná mdłe przyrodzenie nárzekác *BielSpr* b3v.

»skażone (grzechem, a. przez grzech) (jest) przyrodzenie; skażenie (a. zakażenie) (przez grzech) przyrodzenia« [szyk 16:7] (19;4): *SeklWyzn* d4; *MurzHist* K3v; zá zákáženim przyrodzenia ludzkyego przez grzech/ zácmyony y wymázány yákmyarz były z ferc ludzkich ty przykazánya/ przez Moizéffá ye Bog żydom odnowił. *KromRozm II* k2v; przeto gi powtore Prorok przypomina/ vkázuiąc iáko ieft skázone grzechem nędzne przyrodzenie náfze/ ták iż máło wiemy o Pánu Bogu. *LubPs* N5v, Dv; *KrowObr* 43v, 116; *RejWiz* 180v; *RejAp* 1, 1v, 2; *RejPos* 208v; *GrzegŚm* A3v; *KuczbKat* 395; *RejPosRozpr* b3; Ták fie mnie zda/ iż ten ktoby chciał porządnie o vśpráwiedliwieniu/ á k temu y z pożytkiem mowić: ten napierwey powinien skázanie przyrodzenia swoiego do siebie obaczyć. *CzechRozm* 205v, 206v; *SkarŻyw* 263, 440; *KochWr* 31; *Phil* D4; *WujNT* 607. Cf »z przyrodzenia skażonego«.

»zarażone (grzechem) (jest) przyrodzenie« [szyk 2:1] (3): *RejPos* 171v, 337v; A ták zda mi fie/ iákom wprzod rzekł/ iż możemy zániechác mowy o grzechu/ ktorym przyrodzenie náfze przez zazdrość szátáńfká/ ieft zaráżone *CzechRozm* 206v.

»zgwálcone (grzechem) (jest) przyrodzenie« [szyk 8:2] (10): iż ieft grzechem zgwálcone przyrodzenie iego/ iuz zázwždy w łobye wiéczey musí ználeść złego niż dobrego *RejPos* 247, 180, 247v, [249]v, 329v, 337 (9); iż náfze przyrodzenie iefth ták zgwálcone/ iż fie zázwždy rychley ku gorłzemu niżli ku lepłzemu ciągnie *RejZwierc* [78²].

»złe (a. złościwe), ku złemu przychylne (jest) przyrodzenie« [szyk 14:4] (17:1): tą panná [Maryję] grzech nyezmazał zle przyrodzenie nyenaruffyło zle chouanye nyeprzyuodzyło *PatKaz III* 110v; Prawdá ieft/ iż zakon sam przes sie/ ieft dobry/ Święty/ y spráwiedliwy/ ále iż náfze przyrodzenie/ ieft fámo włobie zle/ y przes grzech skázone *KrowObr* 43v; *RejWiz* 36v *marg*, 65v, Cc8v; A iż zázwždy było ku złemu przychylne przyrodzenie iego [człowieka]/ [...] przedfię go on miłofierny Pan opuścić nie raczył *RejAp* 1v, 1v; *RejPos* 33, 208v, 247 [2 r.], 247v, 296v, 354v; *RejZwierc* 223v; *ArtKanc* L9. Cf »z przyrodzenia złego«.

Szeregi: »przyrodzenie a cnota« (1): Burdá s przyrodzeniem á s cnotą *RejWiz* Cc4.

»człowieczeństwo a przyrodzenie« (1): ktorą [przypowieść Pan zostawił] [...] ku náfzey ofobliwey náuce á ku przełtrzeżeniu krewkiego á mdłego człowieczeńthwá á przyrodzenia náfzego/ kthore fie bárzo máło ná miłofierdzye ściąga/ więcey zázwždy ná rołterk/ ná pychę *RejPos* 246v.

»przyrodzenie i kondycja« (1): Iż przyrodzenie y kondycja ludzka [*humana conditio JanStat* 1018] bárzoby rádá przez zwiérchného páná nád łobą była *SarnStat* 953.

»natura a (abo) przyrodzenie« (2): *RejPosWiecz*² 91v; A zwłáfczá iż ia nie radbym fie zá tego miał żebym fie temu vpornie sprzecząc chciał/ żeby naturá ábo przyrodzenie moje grzechem niemíało skázone być. *CzechRozm* 206v.

»(i) rozum, (i) przyrodzenie« (2): O szalony rozumie/ o złe przyrodzenie/ Y nacžze to przywodziłz fláchetne stworzenie. *RejWiz* 65v; [Pan] vcžąc vítáwicznie przez słowá swoie święte/ iáko łáfkawy á

dobrotliwy ociec mdłego á fłabo rozumiejącego fynaczká fwego/ á podpieráiąc mu tego mdłego á zaráżonego y rozumu y przyrodzenia iego. *RejPos* 337v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»przyrodzenie i skłonności« (1): iákośmy ná takim zakonie Chrześciánfkim/ który ieft przyrodzeniu y fłonnościom náfzym świeckim y cieiefnym przeciwny/ przeftali? *SkarŻyw* 26.

Wyrażenia przyimkowe: »podług (a. według) przyrodzenia« (2): bouyem podług przyrodzenia yako czlouyek (o) mogłacz panna wpałcz w grzech *PatKaz II* 67; bo gdyby to ná moiey mocy zależało/ tedybychci ie łam łobie wolał dáć á nie brátu/ gdyż káždy według przyrodzenia więcey łobie niż komu inemu. *BielKron* 41.

»od przyrodzenia« (1): Mył ludzłka od przyrodzenia z żądzi fwey kudobremu fie zchyła, ale bład fzczeńcia onę omyła y żądzą też zwodzi. *BielŻyw* 170.

»z przyrodzenia« = *natura* *Vulg*, *Mącz*, *PolAnt*; *a natura* *Modrz* (74): *PatKaz II* 82v; *BielŻywGlab nlb* 14; Bo łnadz człowiek z przyrodzenia káždy Nawięcey fie oto łtóra [!] zázwdy Aby wiedział co fie w ludzioch dzieie Więc iedno chwali z drugiego fie łmieie *RejRozpr* Av; *RejWiz* 8v; Timor quem mihi natura pudorque meus attribuit, Boyażń y łrumieźliwość która nam z przirodzenia yeft *Mącz* 464a, 387b; *GórnDworz* G6v, Q5; *BiałKat* 253v; *RejZwierc* 134v; A ku tey pilności pobudzić ma rodzice dzyatek w dobrym zdrowiu záchowanie/ o kthore fie włyfcy ludzye s przyrodzenia z wielką pilnością łtáraią *RejPosWstaw* [41²]v; *CzechRozm* 242v; *ModrzBaz* 7v; Bo iáko z przyrodzenia/ człek fie ná wężowe/ á owcá ná wilcze vyrzenie zedrgnie: ták [...] *SkarŻyw* 371, 259 [2 r.]; *KołakCath* B4; *WujNT* 581, *Iudae* 10.

~ z przyrodzenia czyjego [*w tym: sw(oj)ego* (11)] (14): A zaż ty [*Panie*] niewiełz/ że złołc iefłcze łprzyrodzenia mego ieft mnie przywałłczoná/ á w wielkiem grzechu iefłczem ieft poczet *RejPs* 76v; *MurzHist* R2; *LubPs* eev; *RejWiz* 140v; *BibRadz* I 341a *marg*; *BiałKat* 161; *RejZwierc* 11; *RejPosWstaw* [21³]v; dułz náłzych zbáwienie [...] nie pochodzi nigdy z człowieká łamego iáki ieft z przyrodzenia fwego/ ále z BOgá dobrotliwego *CzechRozm* 213, 2v, 49, 185; *ArtKanc* F10, H15v.

kto, co z przyrodzenia (jest) jaki(m), kim (a. kto) (31): W teyto piełni mowi prorok iże włytci ludzie z przyrodzenia łą grzełzni procz łamego pana Iefufa. *WróbŻołt* E, Ev; *MurzHist* R2; A yako rodzicy s przyrodzenia przychyłni łą dzyatkam łwym/ ták pan bog ma fie ku koscyołowi łwemu. *GliczKsiąż* D3v; *LubPs* eev; *KrowObr* 157; *RejWiz* 114v *marg*, Cc4v; *Leop Eph* 2/3; iż my wedle ciála od niego [*grzechu*] ná świat pochodząc/ iefłefmy z przyrodzenia fynowie gniewu *BibRadz* *6v, *4; ábowiem myłli człowiecze s przyrodzenia prętkie łą ku złołci z młodołci łwych *BielKron* 5v; ábowiem fie rodzimy łpołobni s przyrodzenia ktemu/ iż cznotę w fie przyiąć mozem/ thákiez też y niecnotę. *GórnDworz* Ff2v; *RejPos* 129v, [249]v; *RejZwierc* 142v; *RejPosRozpr* c4 [2 r.]; *RejPosWstaw* [21³]v, [41²]v; *CzechRozm* 205v, 213; W ułciech ich Chryłtus [...] á w łkutkách ich/ łwowolność y cieiefność/ ná ktoráłmy z przyrodzenia [!] łáłkawi *SkarŻyw* 59; *KołakSzczęł* A4v. *Cf Wyrażenia, W przen.*

Zwrot: »z przyrodzenia mieć [co]« [*szyk zmienny*] (11): *KrowObr* 116; Abowiem z przyrodzenia tho ma łerce człowiecze zátwárdzonym być ku náuce zbawienney *BibRadz* I 356b *marg*; Natura nobis nostri amore ingeneravit, Mamy to z przirodzenia że łami łiebie miłuyemi. *Mącz* 143d, 62d; *RejAp* 179; *GórnDworz* I5, O2; Z przyrodzenia to ludzie máią áby Pána Bogá chwalili. *KuczbKat* 295

marg, 295; Sam ze wżytkiego stworzenia/ Człowiek ma śmiech z przyrodzenia *KochSob* 59; Przetóż y każdy człowiek ma to z przyrodzenia/ Ze chćiw do towarzysztw/ y do zgromądzenia *KochProp* 16.

Wyrażenia: »z przyrodzenia skażonego« (1): Prośmyż go [*Pana*] áby nam raczył odpużczáz przeřtępkę náłze/ gdyż zázwdy vpadáz muřimy przed máyeřtatem iego w złoćciach náłzych s przyrodzenia fkážonego řwego. *RejZwierc* 11.

»z przyrodzenia skłonny [*ku czemu*], skłonność [*do czego*]« [*szyk 4:1*] (4:1): A iż tu baczymy częřte nápomínánie y pociechy/ ktoremi Duch řwięty iáwnie okázuię/ zechmy řá s przyrodzenia fkłonniefzy ku złoćci y ku pomřcie. *LubPs* K; *KrowObr* 62v; *BibRadz* I 18c *marg*; *KochWr* 30; (*nagł*) O Prokuratorze Fáłřzowniku. (-) IZ niekárność wielką dáłá ludźiom z przyrodzenia do złęgo fkłonność/ y ku fáłřzowánui y ofřukánui dopuřczánia śmiáłość [...]. Którá řwą wołá chcąc pohámowáz vřtáwiami: áby [...] *SarnStat* 570.

»z przyrodzenia wrodzon(y)« (2): iż to kázdemu ięř z przyrodzenia wrodzono/ żebyřie [!] bronil y mřcił *CzechRozm* 242v, 242.

»z przyrodzenia złęgo« (2): y każdy s řwego przyrodzenia złęgo łobie pochlebia y kocha řię řam w łobie *KrowObr* 189v, 116v. ~

»przeciw przyrodzeniu« (2): Ktora wádá [*tj. niewdzięczność ku Bogu*] ięř práwie przeciw przyrodzeniu. *PowodPr* 17.

~ *Wyrażenie*: »przeciw przyrodzeniu ludzkiemu« (1): Ale niewdzięczności řłufznie řie każdy dźiwowáz może/ iáko potworze iákiefy przeciw przyrodzeniu ludzkiemu *PowodPr* 17. ~

»nad przyrodzenie« = *bardziej niż inni* (2): *GlabGad* O5; Był też [*Job*] y nád przyrodzenie ćirpliwy/ iáko iego řiřtoria řzyrzey powieda. *BielKron* 27v.

W przen (17) : *RejWiz* Cc4; Thedy Krol iáł řie z corką řwą dáry dárzyć/ bo ná niey nic nie było zámieřkáló przyrodzenie/ iedno iże iá Bog śmiertelną był vczynil. *HistRzym* 7; Ze prze kęř tey doczeńey řwey woley/ Nie baczyřz nic w iákiefieř niewoley. Przyrodzenie w tobie nie vmárło/ A nie mářz nic coby cie podpárło/ Ieřzće z oycá Adámá twoiego/ Ktory zwiedzyon dla łákomřtwá řwego. *RejPos* Bv; Bo męřzoboyce řá ludzkiego narodu y řámego przyrodzenia nieprzyiáćiele okrutni *KuczbKat* 315; A wierz mi iż ofřre bocze ma przyrodzenie/ czo do niey [*zazdrości*] tego tępego ofłá á tho człowieczeńřtwo náłze pilnie przybadáią. *RejZwierc* 56v; A ty áczęř nie Hetmánem/ ácz woyská żadnego nie wiedziefz/ ále mařz zázwdy burdę s przyrodzeniem řwym *RejZwierc* 149v; Przyrodzenie ięř řwowlnemu mářká/ Sumnienie řrogi złoćciwemu tářká. *RejZwierc* 223v; Swowlny řrzebiec wolne przyrodzenie/ Gdzie go nie wćiąga cnotá á ćwiczenie. Vkáz co kiedy poćiwięgo było/ Gdzie przyrodzenie kołá rořpuřćilo. *RejZwierc* 223v, 67, 81v *marg*, 91v, 223, 223v, Bbb2.

Wyrażenie przyimkowe: »z przyrodzenia« (2): ktorzy [*ludzie*] řię wedle zokonu [!] y woley ięgo/ ná ich řercu z przyrodzenia piřaney/ záchowáz niechćieli. *SkarŻyw* 270.

~ *co z przyrodzenia jest kto* (1): Bo náłzá namileyřza náturká rořkofřzna/ Ták práwie s przyrodzenia ięř páni kokofřzna. *RejZwierc* 249v. ~

Przen (49) : twardřz nád to węřel do iednořci/ w ktorą řię przyrodzeniem Duchownym zrařtamj/ zázwiązány być nie moęł. *SkarJedn* A2v.

a) *Metonimicznie: Człowiek, ludzie (48)* : *KromRozm III A8v; RejWiz 78 marg; Aczkołwiek przefz wielkie trudności zácznie vrodzone przyrodzenie/ w zgorę fię zwykło wzbijác KwiatKsiąż Fv; ALebyś rzekł/ rozumiemci ia temu wżytkiemu/ á což gdy przyrodzenie wytrwác nie może. RejZwierc 151, 191v; BiałKaz B; ktora [pociecha] by nam y nędze światá te⁸⁰/ y te [!] ná koniec gorzká śmierć/ przyrodzeniu nastráfzliwřz/ łodká/ y w Pánu Bogu požádaná/ vczyniła. SkarŻyw 111; WujNT Iac 3/7.*

Wyrażenia: »kaźde, wszy(s)tko (*a.* wszelkie), źadne przyrodzenie« = *nulla natura* *Modrz [szyk 8:4] (7:4:1): RejJóz L5v; SeklPieś 31; Bo to [tj. budowa nieba] iełt rzecz káždemu trudna przyrodzeniu RejWiz 147v; BielKron 146; Mołkwy wřzędzie ná zamcech/ będą tłumy wielkie/ Prędko łtrapi głod nędzá/ przyrodzenie wřzelkie. BielSat M4v [idem BielSjem]; Káźde przyrodzenie muśi mieć przyfáde w łobie. RejZwierc B2; bo to łá wdzięczne przyfáki v ludzi/ á przyrodzenie fie w tym káźde kocha kiedy co nowego widzi álbo łlyfzy. RejZwierc 24v, 19v, 142; wřzákze y to muśimy zeznáć/ iż źadne przyrodzenie nieiełt ták ofobne/ ktoreby/ będác náukámi wycwiczone/ niemiáło być ofobnieyřze y známienitřze. ModrzBaz 129; SkarŻyw 28; BielSjem 35.*

»krewkie przyrodzenie« (1): *Wyłfawyánye z dzykákami zá dziwny rátunk w przeciwnołciach/ ácz pod czás krewkye przyrodzenie w thym wáthpi á cknie łobye. LubPs H3 marg.*

»przyrodzenie ludzkie, człowiecze« = *natura humana* *Vulg, Modrz [szyk 15:12] (19:8): BielŻyw 118; A przyrodzenie człowiecze Nić tego nima napieczý. Czo fię łtać ma wřzyftkiem marnie Przętko kłobie wřyftko garnie. RejKup e8; KromRozm I N2v; BielKom C6, C7; SeklPieś 31; RejWiz 14; Abowiem wřzelkie przyrodzenie źwierzát/ y pthakow/ y robáctw/ y inych źwierzát bywa vkrocone/ y vkrocone łá od człowieczego przyrodzenia *Leop Iac 3/7; poniewáź przyrodzenie ludzkie iełt ták pyřzne y ták łkáźone/ że nie rádźi łámi z chući łwey łudźie vznawáią fię być grzełznymi BibRadz *6v; BielKron 146, 244; RejAp 174v; GórnDworz L18v; RejPos 52v, 248v; RejZwierc 72v, 238v; BielSpr b3v [2 r.]; CzechRozm 88; ModrzBaz 79; wřzákze przedfię z boiáźniá żywot ták/ ktory wřzytko przyrodzenie ludzkie przechodzi/ wypifuię SkarŻyw 28, 29, 383; CzechEp 133; IEłt to rzecz napewniefřa w ludzkim przyrodzeniu Iź káźdy to nabárźiey ma ná łwym baczeniu/ Co widźi być ná łwiećie práwie nalepřzego/ Y nádewřzytko łobie napotrzebnieyřzego. KołakSzczęśł A3; WujNT 546.**

»przyrodzenie mdłe« (2): *Nie wodźże ná pokuřy przyrodzenia mdłego ArtKanc N2, A19v.*

»przyrodzenie złe« (1): *Acź tho wřdy iuź nie ták dziw/ gdyż fie to dzyeie zá rozniewáaniem á zá vporem przyrodzenia złego RejPos 247.*

β. *O człowieku indywidualnym, teź o okreśłonej grupie ludzi, np. o kobietach, narodowołciach: charakter, usposobienie, sposób postępowania; anima* *Miech, PolAnt; animus, ingenium* *Mącz, Modrz; mos* *Modrz, Cn; genus* *Mącz (416)* : *BierEz I3v, L; GlabGad A4, O7; BierRozm 12; RejRozpr K4; Z kąd że wřdy tak okrutne/ przyrodzenie macie RejJóz B2, O8v; Iź niechcemy miárkowác w łobie przyrodzenia/ Ná cnotę ni ná Bogá nie máiąc baczenia. RejWiz 141, 8, 43v, 80, 117; Dobrze znác to ćwiczenie/ y s cnot y z bácźnołci/ Ktore ku przyrodzeniu [hrabiego z Tarnowa]/ przypádły z młodołci. RejZwierz 54; (nagł) Rokofzowłki. (–) TV fie fábá s przezwiłkiem/ nadobnie zgadzáią/ Więć łnadź y przyrodzeniu/ nic nie przekaźáią. RejZwierz 72v, 65, 79v; RejZwierz[Wirzb] A4v; Abowiem zaprawdę z młodołci w niktorych przyrodzenie znaki przyřřzley dobroći/ yakoby yakie*

kwiateczki pokazuye. *KwiatKsiąż* B3v, C, Cv, E3v; *Mącz* 53a, 168d, [176]b, 191a, 210c, 228d, 469b; Ale niewiem czo to dziś zá wiek náłtał/ iż ludzie opułzczáią to co vmieią/ á chytáią fie tego/ częgo im przyrodzenie broni. *GórnDworz* N4v, N8v, Ff2, Ff3, Mm; *RejPos* 239; Iáko poznać przyrodzenie w dzyecięciu. *RejZwierc* 6v *marg*; Theż fie łam łtrzeż ábyś nie czynił tákich rozmówek ktoreby obrázáły/ bo niewiełz z iákim kto przyrodzeniem siedzi. *RejZwierc* 80; A wízakoż thu do Krákówkíey ziemie bárzo go [*Reja*] záwždy przyrodzenie ciągnęło dla dworu/ bo bez thego być nie mogł. *RejZwierc* Aaa, 2v, 3, 6, 7v, 8 (23); A byłem dzieciátkiem zacnym rozumem w młodości ozdobyony/ y dobrym przyrodzeniem opátrzony. *BudBib Sap* 8/19; Pobaczywłzy á wyrozumiawłzy rodzicy rozum ábo dowcip młodzieńczyká łwego/ niech go wpráwią w tákowe náuki ábo rzemiosłá/ do ktorychby ie przyrodzenie ciągnęło *ModrzBaz* 11v, 8v, 9v, 45v, 50 [2 r.], 51v, 65v; Nie dáło wam [*niewiastom*] tego przyrodzenie/ Byście miály rycerłkie ćwiczzenie. *BielSjem* 29; *Calep* 77a; Przetoż tym znácznieyłze połstepki w cnotách y nabożeńłtwie wczyniłz/ im leplze grunty ná nie káżdego dnia záłożyłz: y włtáwiczne ćwiczzenie obroćić fie ná poły w przyrodzenie. *LatHar* 1; włafnie fie ięzyk [*hiszpański*] z przyrodzeniem złzedł, ták iż *Etimologia* łłowá tego po náłzému Iż pan, bárzo nie od rzeczy. *JanNKar* C4v.

przyrodzenie czyje [*w tym: pron poss (52), G sb i pron (37), ai poss (7)*] (96): Ale się chroń przewrotnego: Nie zmienić przyrodzenia łwego/ Záwždyć myłłi nieco złęgo. *BierEz* Iv; *PatKaz* III 107v, 110 [2 r.]; *GlabGad* I5v, M; Ach toć iełt litołciwe moie przyrodzenie Gdy patrzę na dzieciátko rułza mię łumnienie *Rejłóz* O2; *RejKup* f7; *HistAl* I5, I7v; *MurzHist* P; Widziłz rozne przypadki w zwyczáioch káżdego [...]/ A przedię przyrodzenie káżdy łwoie chwali. *RejWiz* 141v, 74v, 90v [2 r.]; *RejZwierz* 3, 41v; *BibRadz* 4.Esdr 15/31, II 138a *marg*; *BielKron* 254, 296v; [*fizjonomika*] To iełt náuka przes ktoram przyrodzenie łuckie łłciáłá y obliczá poznáne bywa *KwiatKsiąż* B3v *marg*, Q2; *Peculiari invidia naturae*, Z włafney nienawiłciy/ przirodzenia łwego. *Mącz* 286b, 241d, 251b, 391a, 428c, 479b; Lecż y w thym to iełt nád włzytko/ áby [*dworzanin*] znał przyrodzenie tego páná ktoremu łłży/ y podług fie tego łprawował *GórnDworz* L4v; Owa [*białogłowy*] włzytko czynią opák/ iáko ich iełt przyrodzenie *GórnDworz* Dd4v, G6v, K5, Aa2v, Aa3v, Gg4, Kk5; *RejPos* A6, 181, 247, [249]v, 306, 323v; Iáko máią rodziczy łthárác fie o wychowánie młodych dziátek łwoich/ y iáko máią rozeznawác przyrodzenie ich. *RejZwierc* 6 [*idem*] A5, 4v, 5v [3 r.], 6v [4 r.], 12v (33); *PaprpPan* Aa3; *ModrzBaz* 9, 12v, 66; *SkarŻyw* 151; *CzechEp* 10; Dáremnáś pracą podiał/ czyniąc dobrze złému/ Bo fie on nieodéymie przyrodzeniu łwému. *KochFr* 102; Gdyż przyrodzenie/ moc/ krewkość káżdego Tyś z łwey włádzey dáł *GrabowSet* F3v; *LatHar* 476; *WujNT Eph* 4 *arg*; A cołz iełt łatwieyłzego, iáko Krzywdę przyiacielowi wczynić łwoiemu. (–) Nie me to przyrodzenie, nie vmiem ia tego. *CiekPotr* 47, 61. Cf »dosyć czynić przyrodzeniu«, »z przyrodzenia«, »przeciwko przyrodzeniu«, »nad przyrodzenie«.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: kto, co (jest) [jakiego] przyrodzenia (47): Krewkiegoć iełt [*żona*] przyrodzenia/ Bárzoć fie rychłó przemienia/ Chroń fie człowieká łżywego *BierEz* F4v; *FalZioł* V 48v; *GlabGad* M7, N2, N4, N6 [2 r.], N8v, O8v; kthori [*planeta Saturn*] one ziemię y lud łobie przyrownaiąc czyni ie okrutne á łtrałliwe, nie łukołciwego [!] przyrodzenia *MiechGlab* 36; *Rejłóz* B5; *GliczKsiąż* D4; gdy niekthorzy złoczyńce ták łą twárdego przyrodzenia/ iże ná nich nic nie wymęczy: á drudzy záłye łą ták miękkiego á niecierpliwego przyrodzenia/ iż wola ładá co

powiadać/ niż okrutne męki cierpieć. *GroicPorz* hh2; Tákżeć fie też to dzyało zá wieku moiego/ Ze y krol był y páni przyrodzenia złego. *RejWiz* 181v, 59; *BielKron* 9, 461v; Plenus sanguinis homo, Mordownik/ zábiyak/ morderskiego przirodzenia. *Mącz* 367b, 19b, 188c, 213d, 228c, 229d (17); *RejPos* 100v, 101, 164, 181; *RejZwierc* 2, 6v; Ale iest ich wiele tákiego przyrodzenia/ ktorzi z máluczkiey rzeczy łączno biorą wielkie obrażenia. *ModrzBaz* 66, 37 [2 r.]; *Calep* 312a; á iż im [poganom] Ewángelia opowiedána być miála/ chocia z przyrodzenia nieczyftym: ktore Pan Bog iuż chciał oczyścić y poświęcić. *WujNT* 440; *CzahTr* D.

W połączeniach szeregowych (9): Ovo prognatus eodem proverbium, Iednego przirodzenia yedney myfli y obyczáyów. *Mącz* 271d; Nie dáyże fie áni młodości/ áni złemu przyrodzeniu/ áni złemu towarzysftwu wvodzić *RejZwierc* 18; gdzie fie iuż wypifála wftyká młodość iego [człowieka młodego]/ y wychowanie iego y przyrodzenie iego/ ćwiczzenie/ náuki/ y wftyki poštěpki iego. *RejZwierc* 30, 3v, 67v, 91v, 254v; Naprzod trzebá wiedzieć żołnierzow ták swoich iáko y nieprzyacielńkich przyrodzenie/ rozum/ obyczáie y wády. *ModrzBaz* 112. Cf »z przyrodzenia«.

W przeciwstawieniach: »przyrodzenie ... nałog, wychowanie« (2): Myślę iż więcey waży przyrodzenie niżli wychowane. *March*² D3; A což gdy on íprofný nałog [tj. opilstwo]/ ktory ínadź mocnieýszy iest niż przyrodzenie/ wftyko popłue *RejZwierc* 63.

W porównaniach (7): Przirodzenie iáko witká roście. *RejWiz* 5v marg, 5v, Cc8v; Tákże też iáko rydlem/ rufzay przyrodzenia/ A dodáy mu ze cnoty/ wdzyęcznego nafienia. Niech ták płono nie leży/ by Lopian s Pokrzywą/ Miałci márníe záglużyc/ náture cnotliwą. *RejZwierc* 138v; *BibRadz* I 6a marg; Bo złe przyrodzenie iest podobne ku gorzkiemu piołunowi. *RejZwierc* 98, 223v.

W charakterystycznych połączeniach: przyrodzenie człowiecze (ludzkie) (3), dobre (5), dzikie, gorące, grube, litościwe, łaskawe, mężne, miłe, młode, niemilosierne, okrutne, płochy, poćciwe, psie, słabe, srogie (2), swowolne (3), śmiałe, wilcze, zwadliwe; przyrodzenia cichego, dobrego (2), głupiego (2), grubego (3), lutościwego, miękkiego (2), morderskiego (3), niecierpliwego, nieządnego, nietrudnego, nieużytego, niewieściego (3), okrutnego, psiego, rzewniwego, subtelnego, zazdrościwego, zepsowanego; dobroć (2), złość przyrodzenia.

Przysłowia: *GlabGad* K6v; Bo zwyczaj drugie przyrodzenie. *GliczKsiąż* D8v; *RejWiz* 89 marg, Cc7v; Abowiem zwyczaj káždy ftoi/ powiedáia/ zá drugie przyrodzenie. *RejZwierc* 113, 28; *RejPosWstaw* [41²]v; Abowiem nałog [...] iest druga náurá y przyczynione przyrodzenie. *LatHar* 1. [Ogólem 8 r.]

Przirodzenie/ goła tablicá *RejWiz* 8 marg; Bo gdzye tego nie będzie/ tá tablicá z hołá/ Náłzego przyrodzenia záwždy będzie goła. *RejWiz* 90v, Cc8v; *RejZwierc* 14v.

Zwroty: »dosyc czynić przyrodzeniu swemu« (2): *BielKom* Ev; [wszyscy cielesnicy] z ciála y ze krwie tylko zrodzeni/ [...] mużá dofyc czynić przyrodzeniu fwemu/ duchowne dzieći Boże/ gárdzić/ y onych prześládowác. *NiemObr* 12.

»folgować przyrodzeniu« (2): Naturae suae rationem habere, Folgować fwemu przyrodzeniu/ álbo mieć wzgląd. *Mącz* 241d; *RejZwierc* B4.

»mieć przyrodzenie po temu« = być zdolnym do czegoś, potrafić coś [szyk zmienny] (3): Non habet venam dicendi, Nie ma po temu przirodzenia áby mógł wymownie wdzięcznie á łagodnie pifác.

Mącz 479b; *GórnDworz* S3; Co widzamy że się przydawa tym/ ktorzi niemając przyrodzenia po temu/ do łzkoł bywają połyłani [*invita Minerva ad scholas mittuntur*] *ModrzBaz* 134v.

»przyrodzenie uskromić, okrocić« = *naturam cicurare* *Modrz* (2:1): Iako przyrodzenie vłkromić. *RejZwierc* 155 marg, Aaa4; o ktorzych [*Sokratesie i Styłponie*] to piłżą/ że wielką pilnością/ á potężnym w wczciwych łprawách vsiłowaniem y łtátecznością/ ono łwoie dzięki przyrodzenie okročili *ModrzBaz* 9.

»przyrodzenie (z)gwałcić; czynić gwałt przyrodzeniu, w przyrodzeniu; przyrodzenie zgwałcono było« [*szyk zmienny*] (4;1:1;1): *RejPos* 218v; Tedy [*mądry a rozsądný człowiek*] ma temu z dáleká rozumem zábiegác/ á czynić gwałt przyrodzeniu łwemu/ á złamáć w nim naporne chciwości iego. *RejZwierc* 76v, 4v, 12, 12v, 151 marg, Aaa4.

»złomić (a. łamać, a. przełomić) przyrodzenie« [*szyk zmienny*] (6): *RejWiz* 59v, 88v; *RejZwierc* 50v; *RejPos* Bv; A łam w łobie záwždy przyrodzenie łwoie/ kthore łie vbrawłży w požądliwość iako w mocną zbroię/ záwždy s tobą burdě wieść mułi. *RejZwierc* 148v; Złomi ćwiczenie/ Złe przyrodzenie. *RejZwierc* 239.

»przyrodzenie (z)mienić (a. odmienić, a. przemieniać); przyrodzenie się mieni« [*szyk zmienny*] (5;1): *RejWiz* 4 marg; Demutant ingenium mores, Zwyczaj przirodzenie przemienia. *Mącz* 239b, 239b; drugim ludźiem od zwyczajiu/ przyrodzenie łye mieni/ Iako częłto w náuczonych: tácyćiem nie bárzo o ludźi dbają *SienLek* 30; *HistLan* F3v; *SkarŻyw* 151; *CiekPotr* 7.

»przyrodzenie zwyciężyć« (3): *RejZwierc* 12v; To bywá y w poimaniu nieprzyjaćielłkim náciężłza/ gdy łię mátká z dziećmi dzieli: włzákże oná to przyrodzenie zwyciężylá *SkarŻyw* 140, 15.

Wyrażenia: »cne, zacne przyrodzenie« (3:1): Tákżeć cne przyrodzenie cnotą ozdobione/ Gdy ktemu náukami będye przyłtroione/ Wiele może *RejWiz* 8, 5v; *RejZwierc* 122v; *PapřPan* Fv.

»dary przyrodzenia« (1): Maż tedy zewłzyłtkich sił o to łię łtarać/ yżebył łię takowym mężem łtał kteryby tym tak znamienitym młodości twej počátkom godnie odpowiedzieć mogł/ yzebył albo ty łam darow przyrodzenia złe vżywać niebył widzian/ albo yzeby nie były vbaczony/ yż ony wyborne o twej przisłey znamienitości znaki łkłamały. *KwiatKsiąż* Q2v.

»mdłe przyrodzenie« (5): *GlabGad* M, M7, N8v, O8v; Nie ođłtępuy profłżę cie/ od łwe⁸⁰ baczenia Wiefł że kazda niewiałta mdłego przyrodzenia. *Rejłóz* B5.

»przyrodzenie náłomne« (1): Bo łie iuż łthąd łnádnie náuczyć možeme [...]/ iako przyrodzenie łwoie náłomne [...] zgwałcić á zwyciężyć mamy *RejZwierc* 12v.

»skłonność przyrodzenia; przyrodzenie skłonne [*ku czemu*]« (1;1): Vena, scribendi natura, Chuć/ skłonność przirodzenia ku piłaniu wierłżów. *Mącz* 479b; Owłzem to z chwałą Bożą wyznawam [...]/ iż przyrodzenie moie/ łkłońnieyłze iest łámo w łobie ku złemu wiecey niż ku dobremu. *CzechRozm* 206v.

»łłachetne (a. łłacheckie) przyrodzenie« = *natura generosa* *Modrz*; *ingenuitas* *Calep* (9): *RejWiz* 80, 102, 188; (*nagł*) Ian Kochánowłki. (–) PRzypátrrze łie co vmie/ pocźciwe ćwiczenie/ Gdy łłachetne przypádnie/ k niemu przyrodzenie. *RejZwierc* 77v; *RejZwierc* 20, 38v, 77; *ModrzBaz* 37; *Calep* 536a.

»złe (a. złołciwe, a. złołliwe) przyrodzenie« [*szyk 20:1*] (21): Dziecię ktore łie narodzi/ złego przyrodzenia bywa á rzeczy nieprzyjemney. *FalZioł* V 48v; *GlabGad* N5v; Czálłem złe przyrodzenie/

dobrym wychowaniem/ Náprawi ie młodemu/ Ítátecznym karáním *BielKom* B5; *RejWiz* [1]v, 4 *marg*, 101, 181, Cc8; *BielKron* 254; *GórnDworz* Hh2; ieflibyś tego [*miłosierdzia*] nie czynił sercem niewinnym/ á owfzem sercem zákázonym waśnią á vporem złościwego przyrodzenia twego. *RejPos* 181; *RejZwierc* 5v [2 r.], 6 [2 r.], 18, 98 [2 r.], 223v [2 r.], 239.

Szeregi: »i chuc i przyrodzenie« (1): IZ W.W. znam od Pána Bogá znácznemi dáry á vpominki poćciwemi obdárzonego/ bo y łufznym baczeniem y Rycerłkiami Íprawámi/ do kthorych W.W. zawždy y chuc y przyrodzenie wiedzie. *RejZwierc* 254v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»przyrodzenie z ćwiczaniem« (1): Iáko go [*Kochanowskiego*] przyrodzenie/ s ćwiczaniem Íprawuie/ Co iego wiele pífmá/ iáśnie okázuie. *RejZwierc* 77v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»przyrodzenie a (abo, i) nálog« [*szyk* 2:1] (3): *RejZwierc* 91v; cołz ty o niem trzymałz, Co o przyrodzeniu, y o nálogu iego? Iuż dawno ieft piiány; y łatwie ná wśyftko Pozwoli *CiekPotr* 61. Cf »z przyrodzenia abo z nálogu«. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»natura a (i) przyrodzenie« (3): Czwartý [*przywilej*] w yey [*Maryi*] naturze a przyrodzeniu czyłthofzcz *PatKaz III* 107v, 110; Tey [*Pannie*] Pan Bog w síle potężny/ wielkie rzeczy Íprawił: Naprzod w náturze y przyrodzeniu iey dziwnie ośláchconym: Potym w Iáłce rozmáitey y obfitey *LatHar* 476.

»(i) obyczaj i (a, albo, ani) przyrodzenie; obyczaj z przyrodzeniem« = *mos naturaque Mącz* [*szyk* 5:2] (6:1): *PatKaz III* 120; aby [*mamka*] była [...] nie gniewliwa/ ani barzo Íroga/ ani też Ítrafzliwa. Abowiem takowe namięności [!] Ízkodliwe Ią, Bo y mleko pfiuía/ y Ípołem z mlekiem w przyrodzenie y w obyczaie złączego dziecięcia wychodzą. *FalZioł* V 36; Náfzy kronikarze domnimawáli Ie ich naród [*tj. litewski*] wynidź z Włoch/ o czym pífmá nigdziey nie máłz/ áni obyczaj z przyrodzeniem thego nie vkázuią do nich *BielKron* 359; Illi sunt alio ingenio, atque tu, Ynych oni Ią obyczáyów á przirodzienia/ niźly ty. *Mącz* 19b, 235d, 251b; A Gdy iuż then naród nędzny ludzki począł Ie rozmnażác ná zyemi/ wedle woley á Íprawy Pána tego/ pátrzay w iákiey rozności potym y przyrodzenia y obyczáiow po Íwiecie Ie dziwnemi kftały rozmnożył. *RejZwierc* 2v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 2 r.]

»przyrodzenie abo pilność« (1): íi iáko powiedam/ chocia vmieiętnością y rádá wiele mogą/ ále iż tego nieużywáią/ á do tego vftáwiczney zabáwy áni pilności nieprzykádáią/ bywa to/ iż y to co w nich przyrodzenie ábo pilność Íprawiłá [*natura studioque illis est comparatum*]/ zniśczeie á potym y zginie. *ModrzBaz* 8v.

»przyrodzenie z przypadłością« (1): Iednemu chuc przypádnie/ á drugi nic nie dba/ To wśyftko przyrodzenie s przypádlócią iedna. *RejWiz* 118v.

»przyrodzenie a (i) rozum« = *ingenium naturaque Modrz* [*szyk* 4:2] (6): *GlabGad* N2, N4, N6; gdyż trefne rzeczenie z vft wypadwśy/ pirwey tám vtknąć ma gdzie Ítrzelono/ niźby mógł ten ktho rzekł/ ná tho pomyłlic: [...] A przeto ni náczym tho innym nie náleży/ iedno ná byłtrym rozumie/ á przyrodzeniu. *GórnDworz* N8; *RejPos* 100v; *ModrzBaz* [41]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»serce a (i) przyrodzenie« (2): iefliżeś niewdzięczen thego dobrodzyeyłthwá Páńkiego/ á iż Ie nie vznałz w thym vpadku Íwoim/ gdzyeż Ie wzyęło ták okrutne á niemiłofierne serce á przyrodzenie w tobie *RejPos* 106v; *SkarŻyw* 151.

»zwyczaj a (i) przyrodzenie« [szyk 6:1] (7): *RejWiz* 60; Owa każdemu fie to podoba do czego go zwyczaj á ono iego przyrodzenie ciągnie. *RejZwierc* 21v, 21v, 25v, 122v, Bbb3; *PaprPan* Fv. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

Wyrażenia przyimkowe: »z przyrodzenia« = *natura Mącz, Modrz, Vulg; animo, ingenio, a natura, ab animo, sponte naturae Mącz* (94): *GlabGad* L8v; *RejJóz* L3; *GliczKsiąż* D8v, F6 [2 r.]; Iż Pan Bog W.W. oobliwą chuć s przyrodzenia ku Muzycze/ oney iedney s liedmi náuk wyzwolonych/ dáć raczył. *LubPs* A2; *RejFig* Ee4; Ták z przyrodzenia naturá Polfka niczego niewolnego przypuścić do siebie y przyiąć niemoże. *OrzRozm* M; *BielKron* 46; *KwiatKsiąż* E3; *Mącz* 144b, 410c; ták też y te cnoty kthore w nas fą s przyrodzenia/ żadną miarą fikutku fwego pokazać nie mogą/ iefli im ćwiczenie nie da pomocy. *GórnDworz* Ff3, K6, K6v; *RejZwierc* A3v, 6v, 222, 261; *PaprPan* I2v; *SkarŻyw* 100; *CzahTr* D; *KlonWor* 52.

~ z przyrodzenia swego (4): *BielŻyw* 133; A kolerici póspolicie z przyrodzenia fwego chitrzy bywaią *GlabGad* B2v, N4v; *WróbŻółt* Ev.

[kto] z przyrodzenia jaki, kto (52): *OpecŻyw* 120v; *PatKaz III* 119v; y fłychał tam [*Sekundus*] iakoby każda biała głowa z przyrodzenia fryiowna á nie pocźciwa była. *BielŻyw* 132, 3; *GlabGad* B2v, M7v, N4v; *BierRozm* 16; *RejPs* 185; *GroicPorz* b2v; *BibRadz Rom* 3 arg; *BielKron* 184v; *KwiatKsiąż* B2v, C; Ab animo improbus, Z przirodzenia zły *Mącz* 1b, 134b, 241b, d, 316d, 328b (9); á nákoniec Hannibal ták fławny Hetman/ ále s przyrodzenia okrutnik wielki/ á ktorego náuká trudno zmiękczyć miałá/ ábowiem Bogu/ y ludziom był nieprzyacielem/ á wdy y ten przedfię chciał być wczonym *GórnDworz* G4, L, X3v, Ee8v, Gg3v, Ii7v, Kk2v; Wfzák wiefz iż narod Polfki/ ácz powiedaią iż s przyrodzenia oftry á roftropny ieft/ ále fładź pollednieyfzy zá wfzytkiemi narody w náukach fwiátá tego. *RejPos* Ooo5; *RejZwierc* A3v, 2v, 71v, 241v; *CzechRozm* 243v; niektorzi ácz z przyrodzenia dobrzi y fkromni/ ále towárzyftwem złych ludzi zaráżeni/ wiele złego wyrządaią ludziom podleyfzego ftanu *ModrzBaz* 72, 82v; Był/ powiáda/ ten S. Ephrem z przyrodzenia gniewliwy/ y dla tego ná puftynią wychodził/ áby go kto gniewliwym nie widział *SkarŻyw* 121; *OrzJan* 47; *WujNT* 532, *Eph* 2/3; *GosłCast* 44; *KlonWor* 57. Cf Wyrażenie.

W połączeniu szeregowym (1): Gdyż tak s famego przyrodzenia y vmysłu/ y cieiefnych darow widzifz mi fie być póftanowiony/ yż fię też wfzyftkich rzeczy wielkich o tobie fpodziewać godźi *KwiatKsiąż* A4.

W przeciwstawieniach: »z przyrodzenia ... z ćwiczenia, z łaski bożej, z nauki« (3): Matuchna iego [*Jezusa*] tez grzechu nie miała ale nie z przirodzenia fwego telko z łaski bozey. *WróbŻółt* Ev; A iáko Paw przed kury w pierze ozdobiony/ Ták fie też przed proftaki fzyrzy náuczony. Bo iedno ma s ćwiczenia s przyrodzenia drugie *RejWiz* 8; Iefli około trefności iefth náuká iáka (co v mnie ieft rzecz nie można) tedy w.m. pánie Derfniaku z náuki: á pan Boiánowfki s przyrodzenia/ dziwnie dobrze rozfmiefzyć vmiecie *GórnDworz* N8v.

W charakterystycznych połączeniach: z przyrodzenia *cichy, cnotliwy* (2), *dobry* (2), *fryjowny, (człowiek) głupi* (2), *gniewliwy, grzeszny, hojny, łagodny, łaskawy, mądry, miękki, milczący, miłosierny, nauczony, niestały, niewierny, okrutnik wielki, ostry, poważny, prędki [ku czemu], roztropny* (2), *skromny, swarliwy, swowolny, synowie gniewu, szczodry, teskliwy, trefny, umiały*.

Zwrot: »z przyrodzenia mieć [co]« [szyk zmienny] (16): [O ośle, który chciał się bawić z panem jak pies] Dármo się o to pokufzałz/ Czego z przyrodzenia nie małz *BierEz* M4v; *GlabGad* K5; *KromRozm I N*; *GliczKsiąż* I4; *RejWiz* 8; Acz ten prawie cny zwyczaj/ [*Spinkowie*] s przyrodzenia máią/ Wízetecznym bez pochlebftwá/ prawdą docieráią. *RejZwierz* 66, 68; *BielKron* 464v; *Mącz* 241d; *GórnDworz* M2v, R; (*nagł*) Chmielecki. (-) TEEn tho ma s przyrodzenia nie próżnowác nigdy *PaprPan* Aa3, G2v, O2; á tę zdrádę táką/ iáko ma [*Turczyn*] zprzyrodzenia/ ták ma y z Mahometckiego práwá *OrzJan* 104; *KlonWor* 52.

Wyrażenie: »z przyrodzenia skłonny (a. przykłonny) [ku czemu], skłonność [ku czemu]« [szyk 6:3] (8:1): *BielŻyw* 133; *KrowObr* 94; nie wierzę temu/ áby lud ná świećie z przyrodzenia ku wymowie mądry fklonniemyzy był nád Polaká. *OrzRozm* Q3v; *KwiatKsiąż* B; Ut fert natura aliquid facere, To czynić ku czemu kto skłonność z przirodzenia ma. *Mącz* 241d; á cnotliwego/ y mądryego tego ia chcę rozumieć/ ktory by godzien był/ być Krolem: to iest ftárożytnego domu páná/ fklonnego ku cnocie s przyrodzenia/ y ze sławney pámięći/ przodkow swoich *GórnDworz* Gg4, Kk2; *RejZwierz* A3; *LatHar* 135 marg.

Szereg: »z przyrodzenia abo z nałogu« (1): Iesli ftára się o vmartwienie tych namiętności/ do ktorych iest fklonny z przyrodzenia/ ábo z nałogu. *LatHar* 135 marg. ~

»przeciw(ko) przyrodzeniu« = *invita Minerva Mącz* (3):

~ *przeciw przyrodzeniu czyjemu* (1): Si aliquando necessitas nos ad ea detruserit quae nostri ingenii non erunt, Iesli nas potrzebá k temu kiedy będzie ćifnęłá/ co yest przeciw náłzemu przirodzeniu. *Mącz* 466d.

Szereg: »nad przyrodzenie, (albo) przeciw(ko) przyrodzeniu« (2): *Invita Mynerva aliquid facere aut dicere. Nád przirodzenie fwoye álbo przeciwko przirodzeniu. Mącz* 173d, 330c. ~

»nad przyrodzenie« = *wbrew swoim możliwościom; invita Minerva Mącz* (3):

~ *nad przyrodzenie swoje* (2): *Invita Minerva aliquid facere, Kuśić sie ócz nád fwoye przirodzenie. Mącz* 222b, 173d.

Szereg: »nad przyrodzenie, (albo) przeciw(ko) przyrodzeniu« (2): *Repugnante ingenio, Nad przirodzenie/ przeciw przyrodzeniu. Mącz* 330c, 173d. ~

»nad przyrodzenie« = *wbrew sobie, niechętnie* (1):

~ *Szereg:* »przez dzięki a nad przyrodzenie« (1): Są też y ći/ ktoryzy kiedy rozdawáią/ tedy z iákąs nie ochothą/ fkađ znác/ iż to co czynią/ czynią przedzięki/ á nád przyrodzenie. *GórnDworz* Ii5. ~

W przen (17) : A nie dáy sie woiovác ząwždy przyrodzeniu *RejWiz* 142, 8, 91; *RejZwierz* 71v; także ciężkie á vftáwiczne káránie vmysłową moc znikczemniwa/ y przirodzenia dobrego fskierki w dziátkach [!] zágálzywa *KwiatKsiąż* E4v; przedsię kiedy łáfká Boża ich [*ludzi*] málutką przyrodzenia swiátłość zápali/ tedy bárzo sie wzbudzáią ku chciwości y ku poznaniu prawdy *KuczKat* 360; Bo choćbyś ty nabárziez pieścił przyrodzenie/ Przedię cie to pociągnie ná fwoie ćwiczenie. *RejZwierz* B4; Wielki to fortel ná złe przyrodzenie/ Dác mu zá miłtrzá poćciwe fumnienie. *RejZwierz* 223v, 18v, 66, 74v, 151, 151v [2 r.], Aaa; *CzechRozm* 242v; Lecz ona oycá wyrzawfzy y poznawfzy/ namiętnością ku oycu zwyciężona/ vgásić przyrodzenia iedno łzami nie mogłá *SkarŻyw* 15.

Przen metonimicznie: Ktoś (13) : *Indoles servilis*, *Boyáźliwe* przyrodzenie rádo wnoگی vderzáyące. *Mqcz* [388]d; *RejPos* [323]; *Theż y Logiká* niewiem czoby nam do Polńkiego ćwiczenia wiele pomoc mogła/ ktora też nie vczy iedno wykrętnych łłówek/ [...] á też dobremu przyrodzeniu z łálki Bożey máło fie tego vczyć potrzebá. *RejZwierc* 13v; ácz fie trefi czálem thák łłáchetne przyrodzenie/ kthore bez wźzego przymufzenia y zá máłym ćwiczeniem do cnoty á do dobrich obyczáiw fámo fie pociągác będzie. *RejZwierc* 18v; A naydzieřz drugie ták iádowite przyrodzenie coby rad áby fie ludzie bili á wádzili *RejZwierc* 77v, 6v, 73v; *ModrzBaz* 8v.

W połączeniu z przydawką dzierzawczą = ta osoba (ja, on) (3): A w thym nie łzukał/ áni rořkofzy řadney/ áni łwey włafney chłuby/ ktora fie przyrodzenie iego hydziło *GórnDworz* B7; Chćiey przyrodzeniu memu vřogowác prořę. Ráczeý tym czálem płákác pomoż płáczącemu *WisznTr* 9; niech mi to da miłofierdzie twoie [*Panie Jezu*] czego nie ma przyrodzenie moje *LatHar* 213.

Wyrażenie: »przyrodzenie (jest) złe« = natura est mala Modrz (2): Swawola závády przyrodzenia złego/ ieft práwy ochmiřtrz wielmożności iego. *RejZwierc* 223v; Zás řadne przyrodzenie nieieft ták złe/ ktoreby się niemíało zgodzić do łpráwowania rzeczy dobrych y powinnych *ModrzBaz* 8v.

b. O istotach nadprzyrodzonych [też o postaciach mitologicznych 3 r. i o duszy 1 r.] (76) : Mym zdáním/ nye bárzo yáfne ono: Ya á ócyec yeřteřmy yedno: Bo może łye to łnadź rozumyeć/ nye o yednořci przyrodzenia/ ále woley y miłofci álbo zgody łpołeczney *KromRozm II* r, rv; A iź duchowye z przodku wyelką zacnořcyá y dořkonálořcyá przyrodzenia/ y łálką bożá obdárzeni nye z krewkořci álbo omyłnořci yákyey/ ále vprzeymá zlořcyá á pychá Bogu łye łprzeřiwili *KromRozm III* A8; Tákze ini duchowie co thám przy nim [*Bogu*] trwáią/ Dziwne á niepodobne przyrodzenie máią. *RejWiz* 119; Bo teřz miedzy Czárty/ iáko y miedzy ludzmi roznořc ieft: iedno máią przyrodzenie/ ále nie iednákowá moc y dowćip. *SkarŻyw* 35.

przyrodzenie czego [= jakie] (2): á on [*Pan*] niezmienił przyrodzenia dobrotliwořci łwoich/ y rozważywłfy to wmiłofierdziu łwoiem wywiodł ie ná łřerokie rořkofly beřpieczeńtwa ich. *RejPs* 159v, 116.

przyrodzenie czyje [w tym: G sb i pron (17), pron poss (16), ai poss (10); sw(oj)e boskie (2), boskie jego (1), boskie twoje (1), swe boskie twoje (1), pańskie ludzkie (1)] (41): *BierEz I*; *RejPs* 106, 113, 127, 197; *RejKup* o2; A ták duřzá łłáchetna gdy będzie wpuřczóná/ Do ták plugáwey wieże [*tj. ciała*]/ iuź ieft zniewoloná. Ze łwych zacnych vrzędow nie może łpráwowác/ Gdy iey cne przyrodzenie tym fie może přowác. Bo iey wiele przekázá ty przypadki w cieie *RejWiz* 118; *BibRadz Sap* 2/23, *Ioann* 4/24; *BielKron* 1v; *GrzegRóżn* N3v [2 r.]; To też wiemy co to ieft zá łrogie zwirzę [*řmok, tj. řzatan*]/ y iákie ieft przyrodzenie iego. *RejAp* 101v; *RejPos* 45v, 54, 166v [2 r.], 212; Stworzył Pan Bog Anęioły z dobrá wola/ [...] záraz y przyrodzenie ich tworząc/ y łálką ie obdarzáiąc. *KuczBKat* 20, 100; *RejZwierc* 2v, 27, 204; *WujJudConf* 23v; *RejPosWřstaw* 44; Gdyłz Bog łtworzył człowieká ku nieřmiertelności/ á łpráwił go włafnym wyobráżeniem przyrodzenia łwego [*imaginem propriae similitudinis fecit eum*]. *BudBib Sap* 2/23; *CzechRozm* 259v; *ReszPrz* 82. Cf »przyrodzenie boskie«, »z przyrodzenia«.

przyrodzenie czyje [= jak czyje] (1): A dla tego mnimamy cie być bárzo nieřzczęłliwego/ iź wierzyłz przyrodzenie Bogow álbo z Bogi obcowanie mieć *HistAl* K.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: [kto] (jest) [jakiego] przyrodzenia (5): Bog ięłći duch [...]. (marg) To ięłt/ duchownego przyrodzenia [...]. (-) *BibRadz Ioann 4/24; BielKron 8; CzechEp 258; ArtKanc A12v; Oćiec nierodzony: Syn rodzony od wieku Bog z Bogá: nie łpołobiony áni czyniony. [...]* Syn iego ięłt tegoż przyrodzenia. *SkarKaz 516a.*

Wyrażenia: »boskie, bostwa przyrodzenie« = *divina natura Vulg [szyk 6:5] (8:3):* GDyłz miły panie przyrodzenie boskie twoie więcey zawzdy nabłogołławieńłtwo nizli naprzekłęcie kazdemu łe łtworzeniu łciągał *RejPs 127, 197; [Jakub po spotkaniu z Józefem:]* Bądz pochwalon moy panie czom vłlyłzał z tego Zes mię raczył pociełszyć nędznika łwoiego Bo to ięłt twego Bołłwa łwiente przyrodzenie Kazdemu kogo karzełz dawałz pociełzenie *RejJóz P6; A przeto kto widzi Syná/ ten widzi y Oycá: ięłt inłzy od inłzého: bo Oćiec y Syn: ále nie ięłt ieden od drugiego/ przyrodzeniem Bołłwá różni. BiałKat b2v; WujJudConf 23v; CzechRozm 259v; CzechEp 258; powiáda: iż Pan Chryłtuł [!] ięłt łpráwiedliwołłciá nálzá z łtroney tylko Bołłkiego łwego przyrodzenia ReszPrz 82; WujNT 2.Petr 1/4. Cf »wedle boskiego przyrodzenia«, »z przyrodzenia bostwa«.*

»duchowne przyrodzenie« = *natura włáściwa Bogu i istotom nadprzyrodzonym [szyk 1:1] (2): BibRadz II 52b marg; iuz łe [to bło]gołłáwieńłtwo okazało ná niektorych w tym żywocie łpráwá Páńłká/ [...]* ktorych ciáłá łá przemienione w przyrodzenie d[ucho]wne *BielKron 2v.*

»przyrodzenie dwoje« [szyk 1:1] (2): *CzechRozm 22v; Perłoná Syná Bożego/ przyrodzenia dwoiego/ pełny prawdy, łpráwiedliwołłci/ wzięł ná łię łpołob łmiertelnołłci. ArtKanc A12v.*

»łwiente przyrodzenie« (7): *RejJóz P6; Bog [...]* ięłt wieczny ná niebie/ nigdy łe nie rodził/ [...] ociec práwá/ przez náuki vczony/ łwientego przyrodzenia miłłtr łiedyny/ nalepłzy/ namędrłzy *BielKron 8; RejPos 45v, 212; RejZwierc 27, 204; Nie dla piyánic ten dziw Pan vczynić raczył/ że wino z wody vczynił/ ále [...] áby podpárl á porátował [...] onych pobożnych á cnotliwych ludzi/ gdyż tho ięłt łwiente przyrodzenie tego miłłłciwego Páná *RejPosWstaw 44.**

»złe (a. złołłciwe) przyrodzenie« = *natura szatana (2):* NAmileyłzy brácia/ złodziey ten ięłći dyabeł/ ktory przez złe myłłi ná dách wchodzi łercá twego: á dziurę czyni przez złe przyrodzenie. *HistRzym 92v; RejPos 54.*

Szeregi: »przyrodzenie i (albo) istołłnołł« (2): *KromRozm II r2v; Znáć tedy dawa/ iż z tych dwu rzeczy łkláda łie błogołłáwieńłtwo: Iedná/ iż Páná Bogá ogládamy iákim ięłt w przyrodzeniu y w łftnołłci łwoiey. Druga/ iż łie łftániemy iákoby Bogi *KuczbKat 100.**

»stan albo przyrodzenie« (1): Przeto to ięłt łzalone tákie rozumienie/ Ieden łpolny tych trzech łtan albo przyrodzenie Názwáć naiwyłłzym Bogiem *GrzegRóżn N3v.*

»zwyczaj ani przyrodzenie« (1): [*Kakus, syn Wulkana, złodziej bydła*] Nie odmienił zwyczáiu áni przyrodzenia/ Wiodłá go chęc niezczęłna łudziom do łzkodzenia *KlonWor 23.*

Wyrażenia przyimkowe: »wedle przyrodzenia« (2): Abowiem prawdziwa łftotá ciáłá Páná Kryłtułowego nie zginęłá po zmartwychwłłtaniu y wvielbieniu iego/ [...] lecz iáko w prawdziwym człowieku zołłtáły włáłnołłci dułze y ciáłá/ wedle przyrodzenia należáce *WujJudConf 70.*

~ *Wyrażenie:* »wedle boskiego przyrodzenia« (1): ale ty nieracz miły panie wedle wyłłłłpkow iedno wedle boskiego przyrodzenia łwego łłacowac łpraw náłłych. *RejPs 211v. ~*

»z przyrodzenia« (23): *SarnUzn* H3v; ábowiem co ielt z iedne⁶⁰ Oycá/ iedney nátury ielt z Oycem/ iedney iftności/ y iedney możności/ á Oćiec fplódził Syná nie z woley áni z mułzenia ále z przyrodzenia. *WujJudConf* 23v; *WujNT* 688.

~ z przyrodzenia swego (2): *WróbŻółt* Ev; I cołz rozumieł? áby miał inák mowić/ o Antykryście fludze iego/ ktory telz ielt kłamacą/ y mężoboycą fprzyrodzenia fwego? *KrowObr* 52v.

[kto] z przyrodzenia (jest) [jaki(m)] kim (a. kto) (15): Y owłzem gdyłcie Bogá nie ználi/ flżyliłcie tym ktorzy z przyrodzenia nie fą bogowie. *BibRadz Gal* 4/8; Abowiem Iowifz ielt s przyrodzenia miłofierny/ dobrotliwy/ fpławiedliwy/ włzem łáfkáwy *RejZwierc* 49v; *BudNT Gal* 4/8; Aleś ty pan ielt dobrotliwy/ Pan z przyrodzenia lutościwy *KochPs* 194; *WujNT* 532, *Gal* 4/8, s. 686. Cf »Bog z przyrodzenia«.

W przeciwstawieniu: »darem ... z przyrodzenia« (1): Bog Oćiec [...] dał Synowi żywot tenże ktory fám ma: ábo ráczey/ ktory on fám ielt/ nie z iákiey potrzeby/ áni dárem/ ále z przyrodzenia *WujNT* 324.

Wyrażenia: »Bog z przyrodzenia« [szyk 7:1] (8): *WujJud* 262v; Nowochrzczeńcy bluźniác Pána Chryftulá powiádaiá [...] / że nie ielt z przyrodzenia práwym Bogiem. *ReszPrz* 78; *WujNT* 686 *marg*, 687 [2 r.], 688, Xxxxx4; Prawdźiwie ielteś Synem Bożym/ Bog z przyrodzenia v ktorego nic nie ielt niepodobnego. *SkarKaz* 160b.

»z przyrodzenia bostwa« (1): A fnadziem był przjmufsonym Sprzirodzenia Boftwa fwego Przimowacz włáfké kazdego Gdym poznał yż fię obacził Wielem wiecz przepułczać racził *RejKup* ee4.

Szereg: »z natury abo z przyrodzenia« (3): Tu iásnie wyrażono mamy/ że Pan Chriftus ielt práwym Bogiem/ ponieważ ma poftác/ to ielt/ náturę Bożą: według ktorey/ nie z wydzierftwá/ ále z nátury ábo z przyrodzenia ielt rownym Bogu Oycu. *WujNT* 686, 688, Xxxxx4. ~

a. *O antropomorfizowanym losie* (3) :

przyrodzenie czyje (2): Wielz przyrodzone [lege: przyrodzenie] fortuny Dźywno tam brząkaiá ftruny (*marg*) Forthuna omylna (-) *RejJóz* E7v, N8v.

Wyrażenie przyimkowe: »z przyrodzenia« (1):

~ *kto z przyrodzenia kto* (1): Bo to [*Fortuna*] nieftála páni z przyrodzenia/ Częfto więc rádá fprawy fwé odmienia. *KochPieś* 35. ~

c. *O elementach przyrody żywej lub nieożywionej; ars Mącz* (234) : [wosk] W piec fie miedzy gárnce rzucił. Tám fie náthychmiałt roztopił/ Bytności z żywotem pozbył: Odftąpił od przyrodzenia/ Przetoż nie miał polepłzenia. *BierEz* Pv; W przyrodzeniu [końskie kopyto, tj. kopytnik pospolity] mało nieielt podobny grzybieniu/ theż ie lekarze zową grzybienie mnieyfze. *FalZioł* I 154a; *LubPs* A4v; *HistLan* B2; *RejZwierc* 67v; Wino záifte tákie ma przyrodzenie/ iż ludźi naprzod czyni wefole/ potym [...] *ModrzBaz* 52; áby [człek] [...] nic nie czynił/ iedno z obierániá y vpodobániá: nie ták iáko beftye/ ktore z fklonności nátury/ czyniá to/ do czego ich wiedzie przyrodzenie *SkarŻyw* 259; Choćia [szczenię] kálác nie może/ wdy czego go vczy Przyrodzenié/ iásnie znác/ gniewa fie/ y mrczy *GórnTroas* 70; *SapEpit* A4.

przyrodzenie czego (18): NApierwey Barwierz wólcelki: Ma poznać przyrodzenia zioł, Y wólcytki rzeczy ktore łą potrzebne k tey navcze *FalZioł* V 96, I 29b, 156b, IV 30a; Ale my ktorzy pożytek znamy/ y tego złotą przyrodzenie rozeznawamy/ gdy prágniemy idziemy do rzeki pić. *HistAl* K4v; *KromRozm III* B6v; *RejWiz* 31; Powiáda Bog Iopowi wielkie rzeczy o łwym łtworzeniu/ y opifuie wielu zwierzáth przyrodzenie. *Leop Iob* 39 arg, *Iac* 3/7; *KwiatKsiqż* I3; *Mqcz* 231d; iż ten máły świat człowiek/ wólcyłtkich rzeczy włalność y przyrodzenie w łobie zámyka *SienLek* T4; *RejPos* 124 [2 r.]; *RejZwierc* 112v; *WujNT Iac* 3/7. Cf »według przyrodzenia«, »przeciw przyrodzeniu«.

przyrodzenie czego [= *jak co*] (1): Miedz bywa przemieniona w mołiádz/ czo bywa przez połrzodek Tucijey, bowiem iey dim bieli/ á ma przyrodzenie ducha/ á natychmiałt gdy proch Tucijey bywa porzucon na roztopioną miedz [...] bywa przez miedz rozpułzczoną *FalZioł* IV 48d.

przyrodzenie czyje [w tym: *pron poss* (31), *G sb i pron* (15), *ai poss* (3), „włlasne” (2)] (51): Wólcelki rodzaj obraca fye ku łwemu przyrodzeniu. *March*¹ A3v; Pchlá ná człowieká włkoczyłá/ A w ráníę go vkášíłá: Włápiwłzy iá chćiał zábić/ Oná się mu ięłá modlić: Profzę day mi odpułzczenie: Wólzák wiefz moje przyrodzenie *BierEz* M; Ta tedy mocz [rzeczy z ziemie urołtych] y włalnem przyrodzeniem od zwirzchnich niebieskich płanet y gwiazd [...] tym rzeczám żywiołnym bywa dana ku naprawie y ku połilaniu członkow wnątrznich *FalZioł* [*7]v, +7d, II 13b, IV 37a, 42a, V 54v [2 r.]; *March*³ V2; *KromRozm III* B6v; A kiedy [wiatr] teź przypádnie z morzá zágniłego/ Tákże nam teź przynośi przyrodzenie iego *RejWiz* 149v, 150v; *BibRadz* I 2b marg; iż żadna náuká [mowa o alchemii] przyrodzenia łwego przepomoc nie moźe [tj. nie moźe zmienić natury materii] *BielKron* 26; Sálomon [...] teź źwierźęce/ ptálze/ rybie przyrodzenie wykłádał *BielKron* 46, 4, 26; Pelicanus, Ptak w Egipcie/ Pelikan/ którego to yełt przirodzenie że krwiá łwoyá [...] ptálzétá łwe [...] pokrápia á ták ye záś oziwia. *Mqcz* 286d, 343c; *SienLek* T[tt]4; *RejPos* 204v, 270v, 305; Iáko to czynić zwykły nikczemne ptálzétá/ Acź w oczoch ludzkich brzydkie ony bocianiétá. O ktorych przyrodzeniu ták mądrzy piłáli/ A práwie ie ná przykłádz złem dzieciom podáli. *HistLan* B2, B2v; *RejZwierc* 4, 75; Nie trácą przyrodzenia łwego chleb y wino *WujJud* 164v; *WujJudConf* 164; *ModrzBaz* 143v. Cf *Wyrażenia przyimkowe*.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: [co] (jest) [jakiego] przyrodzenia (61): A [wosk] bácząc łie łam miękkiego/ Przyrodzenia bárzo mdłego: Więć áby tákież twárdym był/ W piec łie miedzy gárnce rzućił. *BierEz* Pv, Iv, M; iźe niekthore rzeczy z ziemie wyłzłe: łą gorącego y łuchego przyrodzenia, Niekthore gorącego y wilgotnego *FalZioł* [*7]; OGorek ielt zimnego y łuchego przyrodzenia w wthorym łłopniu [!] *FalZioł* I 31c; Wino Biále ielt gorące⁸⁰ przirodzenia w wtorim łtopniu *FalZioł* I 155d, [*8], I 12b, 17a, 22c, 25b (52); Bowiem ona [kapusta] ielt ciepłego á łuchego przyrodzenia, przeto w mołzcz włozona nie dopułzcza mu kwalnieć *GlabGad* I4, C; *Diversae est quam lactuca naturae, Ynlzęgo yełt przyrodzenia niźli sálatá*. *Mqcz* 487d, 108b, 143a, 345d.

Z przymiotnikiem odrzeczownikowym [= *czego*] (1): ktorego [przyszłego Kościóła] páłtyrz y głowá człowyek rybitw/ á nye zacnego rodzáyu/ zwyćyężył by mocnołcyá Dyámentowe przyrodzenie/ by teź wólcyłtek okráę łwyátá yemu łye przeciwił. *KromRozm III* Nv.

W charakterystycznych połączeniach: przyrodzenie dziwne, ptasze, rybie (2), zwierźęce (2); przyrodzenia ciepłego (11), cierpniącego (2), drapieźnego, gorącego (12), jadowitego, miękkiego,

powietrznego, subtelnego, suchego (19), wilgotnego (wilkiego) (5), wodnego, wysuszającego, zimnego (24), złego.

Fraza: »ciągnie [k(u) czemu] przyrodzenie« (2): Acz to rzecz nieomylna/ iż każde stworzenie/ Ku iego włafney chuci ciągnie przyrodzenie. RejWiz 171, 37.

Zwroty: »mieć [jakie] przyrodzenie (a. część przyrodzenia [jakiego])« = naturae partem habere Modrz [szyk zmienny] (9): BierEz I4; Kobyła chciwa barzo iefth bo aczkolwiek iuz pocznie w brzuchu, przedfię z lamczem obczuie/ á tho ma przyrodzenie telko z lamą niewiaftą miedzy infzemi zwierzęthy poľpolite. FalZioł IV 10a, I 122d, IV 48b; Czo za przyrodzenie ma fol. (-) Naprzod Broni od zagniōlci y od zkażenia GlabGad I7; Sua cuiusque animantis natura est, Włzelákcie zwiérzę ma fwe przirodzenie. Mqcz 343c, 428c; Ale iáko lam człowiek/ koń/ drzewá y inne rzeczy stworzone tákie fá iákie máią przyrodzenie [natura constant]/ á nietákcie iákimi by ie chćieli rozumieć ludzie ModrzBaz 2; Wiećie/ że człowiek ma w łobie część przyrodzenia zwierzęce⁸⁰/ ktore⁸⁰ zbydłem vżywa ModrzBaz 143v.

»odmienić przyrodzenie« [szyk zmienny] (3): Vmieć to y żwirzátko y ptaľzek ná gniaźdze/ Iż tym dzyatki okrywa [...] Ale mu przyrodzenia odmienić nie vmie/ Tego go iedno vczy co fámo rozumie. RejWiz 88v; RejPos 305; RejZwierc 75.

»złomić przyrodzenie« (2): Gdyż to czynią żwirzétá y beľtye łrogie/ Złomiwľzy przyrodzenie/ podawáią rogi Pod łłufzne poľłufzeńftwo RejWiz 89; RejZwierc 84v.

Szeregi: »istność i przyrodzenie« (1): A yednák yego [słóica] iftnoć y przyrodzenye nye z inąd poznawamy yedno iż widzimy/ iż yeft ćyáło okrągłe á fwyátłe ná nyebye KromRozm III B6v.

»obyczaje i przyrodzenie« (1): thák iż każde stworzenie wedle náturey fwey á wedle onego raz vczynionego twárdego dekrethu Páńfkiego muľi vżywáć obyczáiov y przyrodzenia fwego RejZwierc 2v.

»przyrodzenie a (i) własność« (2): Mqcz 231d; á konopie z łopianem przedfię iáko dawno łmierdzą/ nic żadne nie odmieni nigdy/ prze ono poľwięcenie fwoie/ przyrodzenia y włafnoći fwoiey. RejPos 305.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (a. według) przyrodzenia« (8): Ogień teľz ćieplo bierze/ według przyrodzenia/ Tá z człowieká iáko teľz z káźdego stworzenia. KołakCath B4v.

~ według przyrodzenia czego (1): Auicenua [!] powiada/ przyrodzenie the⁸⁰ ziela iefth według przyrodzenia onego ziela około ktorego fie obwiia FalZioł I 29b.

wedle przyrodzenia czyjego (6): Ale też ná yedney łące pczolá myod/ á páyák yad wfye byerze/ wedle przyrodzenia fwego. KromRozm I N2; BielKron 452; RejPos 337; RejZwierc 16; Wodá tedy/ chleb y wino wedle przyrodzenia fwego/ nie trácą iftoty fwoiey álbo mátereyey/ y nic infze⁸⁰ nie fá/ iedno to co widzimy y czuiemy. WujJudConf 163; SkarŻyw 260. ~

»z przyrodzenia« = a natura HistAl; naturae sponte Mqcz; naturaliter Vulg (39): OpecŻyw 92; Ci ptaczy z przyrodzenia barzo fie miluią FalZioł IV 21c, I 93b, IV 2a; RejZwierc 122; RejAp 64; GórnDworz Mv; BielSpr 44v; Calep 1114a; A ći [niesprawiedliwi] iáko bydło bezrozumne/ z przyrodzenia ná włowienie y łkázę bluzniác to czego niewiedzą w zátráceniu fwym záginą WujNT

2. *Petr* 2/12; *KmitaSpit* B3v; *Wízytkoto* [tj. *stworzenia wodne*] żywie z przyrodzenia w wodzie/ Gdyż nie może trwać ná fułzy o głodzie. *KlonFlis* C. [Cf też **a.α.** *SkarŻyw* 371.]

~ z przyrodzenia swego (9): *GlabGad* C; *RejWiz* 145; A do ognia nie trzeba przydawać drugiego/ Bowiem łam káždy pali s przyrodzenia łwego. *RejZwierz* 6; *Mącz* 31a; *RejAp* 33v; A przedię ząwždy Wilczek s przyrodzenia łwego/ Nie pomni dobrodzieyftwá by namniey onego/ Skoro mu głód dokuczy [...] Y páníą mamkę s łkory bárzo rad obłupi. *HistLan* F3v; *BielSpr* 44. Cf *Wyrażenie*.

co z przyrodzenia (jest) jakie, co, czym (9): Kret będąc ślep z przyrodzenia/ Nie ma łluchu ni woniánia *BierEz* L4v; *FalZioł* I 106a, III 20b; *GlabGad* H8; A áby tym bełpiecznieyfy byli od wężow/ nábrał [*Mojżesz*] s łobą *Bocianow*/ kthorzy s przyrodzenia łą wężom nieprzyiacielmi *BielKron* 28; Ato pátrzay. Iż gwiazdá ielth kážda iálna s przyrodzenia łwego *RejAp* 33v; *HistRzym* 3; Ielłize też flegmátyk/ nie dáyże mu też rzeczy s przyrodzenia zązięblych/ bobyś także ielłcze więcey poprąwił tępości y gnułności iego *RejZwierc* 6v; *WujNT Rom* 11/24.

Zwrot: »mieć z przyrodzenia« [w tym: co (7), aby (1)] = *a natura habere* *HistAl* (8): Lábec to ma z przyrodzenia/ Iż gdy pozna čás zemrzenia: Nigdy zálmucon nie bywa/ Ale łłodko bárzo śpiewa. *BierEz* O3; Iako też Ięczmień *Groch*/ *Bob*/ z przyrodzenia maia łuchość w łobie/ ale gdy będą wwarzone ty ziarna/ Tedy iuż nabywaią wilgotności z onego warzenia. *FalZioł* III 25a; *RejRozm* 401; ábowiem iáko ony [*zwierzęta*] s przyrodzenia nie maia áby co dobrego cziniły/ także [...] *HistAl* K3v; *RejWiz* 145; *RejZwierz* 82v; tedy iż on pápier pápierem ielł/ to s przyrodzenia ma *RejPosWiecz*³ 96v; *HistLan* B3.

Wyrażenie: »sam z swego przyrodzenia« (2): *Petroleum, oleum quod e petris naturae sponte fluit, Opoczyłty oley*/ łam z łwego przyrodzenia z opoki płynáci. *Mącz* 296c, 454d. ~

»przeciw(ko) przyrodzeniu« (3):

~ *przeciw przyrodzeniu czego* (1): oto dziś ielł iálny dzyeń y źniwo pńzenice/ będę proił Pána á da grom y defzcz. Y sftáło fie ták wnet przeciw przyrodzeniu oney zyemie. *BielKron* 64.

przeciw(ko) przyrodzeniu czyjemu (2): *BielKron* 26; ábowiem żadna rzecz niemoże fie przyzwyczáic do tego/ co ielł przeciwo iey przyrodzeniu *GórnDworz* Ff2. ~

»nad przyrodzenie [czyje]« = *wbrew czyjejs naturze lub odrębności gatunkowej* (3): *FalZioł* IV 25c; Iáko oni chcą áby było z miedzi łrebro/ á s łrebrá złoto/ czego ich náturá broni/ [...] gdzyeby nád przyrodzenie ich náuką chciał co począć/ iuż to będzie fáłż. *BielKron* 26; [*żurawie walczące z Pigmejami*] Nád nádzieię/ y nád ich ptałze przyrodzenie/ Cálą noc wáchtowály *KmitaSpit* B3.

Przen (3) :

Wyrażenia przyimkowe: »według przyrodzenia« (1): Abowiem ielłis ty ielł wycięty z oliwy z przyrodzenia płonney/ á przeciwo przyrodzeniu ielłes włzczepion w práwą oliwę: iákoż dáleko więcey ci ktorzy łą według przyrodzenia/ będą w włálną oliwę włzczepieni? *WujNT Rom* 11/24.

»z przyrodzenia« (1): Thenći Pan zácńmion być nie może/ ále może być do czáfu zálłonion tym márnym worem włoliánym/ ktory s przyrodzenia drapie á gryzie ciála ludzkie/ to ielł/ fáłżywą [...] náuką fáłżerzow łwiátá tego *RejAp* 63v.

»przeciwo przyrodzeniu« (1): *WujNT Rom* 11/24 cf »według przyrodzenia«.

α. O ciałach niebieskich i znakach zodiaku, zwłaszcza ze względu na ich wpływ na życie ludzkie (44) : [Skop] Przyrodzenie ma mężkie/ ímakom przelożon gorzkiem farbam żoltogorączem. *FalZioł* V 49v; thedy z iákiem przyrodzeniem plánetá ná ktorą część oney zyemie nástąpi/ tákież fie też íprawy [...] miełzác y broić mułzą. *RejZwierc* 3.

przyrodzenie czego (5): Prirodzenie znamion [tj. znaków zodiaku]. *FalZioł* V 49v, V 45v, 50v, 51v, 54v.

przyrodzenie czyje [w tym: *pron poss* (6), *G sb i pron* (5)] (11): Ták iż gdy kthorey [gwieździe] s czáfem możność iey przypádnie/ Wiele íwym przyrodzenyem tu ná íwecie władnie. *RejWiz* 128v; A iż tu zímá z látem ták fie ząwždy mieni/ To ták ząwždy ípráwuie ńlóńcá przyrodzenie. *RejWiz* 150v, 148, 151v; Y dzis ná wieczną pámięć/ ńlawna gwiazdá iego [Jupitera]/ Imieniem ieft przezwaná/ gdyż íwym przyrodzeniem/ Láfkáwie fie obchodzi/ z ludzkim pokoleniem *RejZwierc* 48; Merkuriufz Plánetá/ też íwym przyrodzeniem/ Tákże ie [Trzecieskich] też ípráwował/ róstronym baczeniem. *RejZwierc* 75v, 130; *BielSpr* 1v. Cf »wedle przyrodzenia«.

G sg w funkcji przydawki lub orzecznika: [co] (jest) [jakiego] przyrodzenia (26): Melankolijey przypaloney Marz panuie ognińtego przyrodzenia. *FalZioł* [*8]v; Skop. Ieft przyrodzenia ognińtego *FalZioł* V 49v; Byk. Ieft przyrodzenia zimnego a fuchego. Przyrodzenia ieft niewiełciego/ melankolijey. [...] Bliznięta. Są przyrodzenia powietrzne⁸⁰ mężkie⁸⁰ *FalZioł* V 49v; Słończe. Miedzy planetami ieft iako pan. [...] Przyrodzenia ieft ciepłego y fuchego ale miernie: nie thak iako mars ízkodliwie *FalZioł* V 51, [*8]v, V 49v [5 r.], 50 [6 r.], 50v [3 r.], 51 [2 r.], 51v [3 r.], 54v.

Szeregi: »przyrodzenie a sposob« (1): O przyrodzeniu/ A ípołobu dwanałcie mieńłączow *FalZioł* V 45v.

»własność, przyrodzenie« (1): A potym mądrzy ludzye álbo z obiáwienia/ Dofięgli ich [gwiazd i planet] wńalności/ tákże przyrodzenia. *RejWiz* 151v.

Wyrażenie przyimkowe: »wedle (a. według) przyrodzenia [czyjego]« (3): *FalZioł* V 55; tákież fie też íprawy y wńytki pońtępki wedle przyrodzenia oney p[ł]ánety mieńłzác y broić mułzą. *RejZwierc* 3.

~ *Szereg*: »wedle spraw i przyrodzenia« (1): A Tákże y człowiek gdy fie támara ná ten czás vrodzić mu fie przytrefi/ iuz wedle ípraw y przyrodzenia oney plánety s tákimiż fie obyczáymi y pońtępki vrodzić muńi. *RejZwierc* 3. ~

β. O częściach ciała i składnikach organizmu (8) : A ńnádnie to káždy obaczyc może ktorego przyrodzenia w nim więcey zońtawá/ y ná co go ciągnie/ y iákie fie w nim obyczáie y przypadki według náturey [...] okázowác y ńtánowić będą *RejZwierc* 3v.

przyrodzenie czego (1): Abowiem to ieft przyrodzenie mgłego żołátka/ yńz niemoże nic tilko rońkofzne rzeczy znańzác. *KwiatKsiąż* D4.

przyrodzenie czyje [w tym: *G pron* (2), *pron poss* (2)] (4): *FalZioł* V 54; Bowiem ońłowi barzo panuie Melankolia, ktorey przyrodzenie ieft zimne á fuche *GlabGad* C; *RejWiz* 117v; (marg) Czterzy wilgotności w człowieku. (-) thákże fie wńdy iedná z drugiey [tj. *flegma i melancholia*] ńnádnie w íwym przyrodzeniu vmiárkowác może *RejZwierc* 3v.

G sg w funkcji orzecznika: [co] jest [jakiego] przyrodzenia (1): Tha [melancholia] panuie w lewym boku, á mieńłce íwe w ńlezione ma. Przyrodzenia ieft zimnego á fuchego *FalZioł* V 54.

Wyrażenie przyimkowe: »z przyrodzenia« (1): Też niewiaŃta ktora nie moŃe łoŃifka zbyć, ma być nadole okadzona rogiem znogy ofley/ acŃkolwiek przikra wonia, ale tajemną Ńprzyrodzenia ma moc wyciągać/ nietelko łoŃifko: ale y pŁód vmarŁy *FalZioŁ* V 26.

d. *O zjawiskach Ńycia spoŁecznego i prawach nim rŃdzŃcych* (47): Bo iŃ tŃk przyrodzenie ŃprŃwiŁo/ Ńe Ńaden cŁowiek Ńam ieden mieŃzkŃc niemoŃe *ModrzBaz* 77; Bo to być niemoŃe/ y przyrodzenie tego nie nieŃie/ Ńeby kto moŃŁ one rzeczy dobrze ŃkŃzŃc/ z ktorych Ńbo oboiey nieŃwiŃdom/ Ńbo tylko iedney ŃwiŃdom. *ModrzBaz* 87v; *ModrzBazBud* ¶5v; SŃmo przyrodzenie okŃzuię/ IŃ mŃŃ Ńenie zŃwŃzdy roŃkŃzuię. *BielSjem* 6.

przyrodzenie czego (2): takieŃci ŃprŃwiedliwoŃ y nieŃprŃwiedliwoŃ [!]/ nie w mnimŃniu ludzi/ Ńle w przyrodzeniu rzeczy naleŃŃ *ModrzBaz* 2, 2v.

W poŁŃczeniu szeregowym (1): [*Weturia do Koriolana:*] czy Ńonę? czyli dŃyeći chceŃ zŃbić? Ń krwiŃ moiŃ chceŃ Ńie pomŃzŃc? cŃego bogowie/ zakon/ y przyrodzenie bronŃ. *BielKron* 110.

WyraŃenia: »przyrodzeniu przeciwny« = *przesadny nad utarty zwyczaj* (1): ZŁota pŁno nŃ Ńzyi y w ŃkrzŃni go pŁno/ HŃtŁŃy/ AxŃmity/ iuŃ nŃ Ńtronę weŁno. AltembŃŃy rozliczne ZŁotohŁawy dziwne/ AŃ wierę przyrodzeniu cŃŃŃem y przeciwnę. *RejZwierc* 244.

»zwiŃzek przyrodzenia« (1): ZwiŃŃkiem przyrodzenia gdyŃzechmy tŃk zięći. ChudŃziaŃek przed pŃnem/ by mu co daŁ/ kŁęczy: Z pŃnŃ vboŃi tu nŃ Ńwiećie Ńyie *GoŃCast* 54.

Szeregi: »Bog i przyrodzenie« (2): iŃ mu [*cesarzowi*] Ńie teŃ chcŃ bronŃc [*ewangelikowie*] thakieŃ poddŃnych ŃwŃch/ Ń ŃŁuŃnym prŃwem naŃ ręce Ńwe podnoŃzŃ/ ktorego dopuŃzca [!] Bog y przyrodzenie etc. *BielKron* 227; *BielSjem* 11.

»sposob i przyrodzenie« (1): Ńbychmy oney rzeczy o ktorey mowŃc mamy/ ŃpoŃob y przyrodzenie [*vim et naturam*] naprzod wypŃfŃli *ModrzBaz* 2v.

»przyrodzenie a (i) wŁasnoŃ« [*szyk 1:1*] (2): *GroicPorz* b2; *Perscrutari penitus naturam criminis*, WyŃperowŃc do koŃcŃ przŃrodzenie Ń wŁasnoŃ ktŃrego wyŃtępu. *MŃcz* 376b.

»i przyrodzenie i zwyczaj« (1): GdyŃ tego y ŃŃmo przyrodzenie y wŃzech poŃpolity zwyczaj kŃŃdego wcyŃ/ Ńby on vkrzywdzony od kogo będać/ nie [...] przed kim inŃzym ŃwŃch dolegŁoŃci opowiedŃł iedno przed Ńwym wŁŃnym PŃnem. *CzechRozm* 251.

WyraŃenia przyimkowe: »podŁug (a. wedle) przyrodzenia« (4): Ia thŃk dŃierzę iŃ tho pŃŃstwo ŃzczęŃliwŃze ięŁt/ gdzie krol cznotliwy roŃkŃzuię/ bo to ięŁt coŃ podŁug przyrodzenia *GŃrnDworz* Gg, Ggv, Gg3.

~ *Szereg:* »podŁug rozumu a przyrodzenia« (1): w tych [*mowie greckiej i łaciŃskiej*] ięŁt *Philozophia:* w tych prŃwo podŁug rozumu/ Ń przyrodzenia pŃŃŃne: w tych ine nŃuki *GŃrnDworz* F7v. ~

»z przyrodzenia« = *natura PolAnt, Modrz; ex natura Modrz; naturaliter Vulg* (17): Tak ze teŃ dŃiatki powynny tak zprŃrodzenia/ iako y dla tego [*czwartego*] przŃkazania wŃŃŃŃki wczęŃnoŃcy czynŃc rodziczom Ńwoim *SeklKat* H; *KromRozm II* k2; *BiaŁKat* 53v; Widzimy iŃ brŃth brŃtŃ radby w cŃym moŃŁ podŃtŃpiŁ Ń ofzukaŁ/ Ńle thŃm y s przyrodzenia rzadka zgodŃ. *RejZwierc* 78; Bo gdy narodowie ktorzy niemŃiŃ zakonu/ zprŃrodzenia zakonne (ŃprŃwy) czynŃiŃ/ ći zakonu niemŃiŃc (Ńami) Ńobie ŃŃ zakonem *BudNT Rom* 2/14; *Polybius* [...] piŃŃe/ Ńe Krolowie z przyrodzenia/ nikogo Ńni przyŃacielem Ńni nieprzyŃacielem niemŃiŃ/ Ńle poŃytkiem przyŃŃŃ y nieprzyŃŃŃ mierŃŃ. *ModrzBaz* 20; A tŃk

wfzytkie práwá/ iedne z przyrodzenia vrosły/ drugie obyczáymi y vftáwámi ludzkiemi fą vchwalone/ niektore teź fą Bořkie. *ModrzBaz* 73v; *WujNT Rom* 2/14; *SkarKazSej* 696b.

~ z przyrodzenia swego (6): *OrzQuin* V2; *RejPos* 194; *ModrzBaz* 50v; *GórnRozm* E2v; Sam tylko grzech pokála człowieká: lecz pokármy z przyrodzenia řwego niepokaláią/ ále ráczy niepořlufzeńřtwo: kiedy człowiek co ie przeciw Bořkiemu ábo kořcielnemu zákazániu. *WujNT* 64, 462.

kto, co z przyrodzenia jest jaki(e), kim (6): Powiedz że mi ono drugie co im teź wielką nieprzyzář czyni/ że then Kápláńfki řtan z przyrodzenia bogaty ieft/ przeto że im (iáko ono mowią) y z řywych y z martwych idźie? *OrzRozm* H, G4; co by nigdy nie byřo/ by Káplán z przyrodzenia řwego/ prawdziwym Królem od wieká między Ludem Bořym nie był *OrzQuin* V2; *RejPos* 194; Coź ty to chceř bárwić rżecz [tj. *zabójřtwa*]/ práwie zřą z řwego przyrodzenia? *GórnRozm* E2v; Acz porubřtwo y bářwochwáľřtwo z przyrodzenia řwego fą rżeczy zře/ y grzechy řmiertelne *WujNT* 462.

Szereg: »sam z siebie abo z przyrodzenia swego« (1): Bo wydworne řzáty/ y złote řáńcuchy [...] wiele zřořci z řobą ciągną/ nie řáme z řiebie ábo z przyrodzenia řwego [*non quidem ex se ac suapte natura*]/ ále [...] *ModrzBaz* 50v. ~

»przeciwko przyrodzeniu« = *contra naturam* *Modrz* (2): *ModrzBaz* 141; z wymą y řzkodą drugiego człowieká řwoy pożytek mnożyć: ieft to bárźiey przeciwko przyrodzeniu/ niźli řmierć/ niź vbořtwo/ niź boleřć/ niź inřze rżeczy ktore mogą przypářć *KlonWor ded* **3v.

»nad przyrodzenie« (3): Rzekł Zenás/ iego [*Ezopa*] mowienie/ Ieftci y nád przyrodzenie: Bowiem y mnie zeřmociřł/ Y náprzeřiw Bogu bluźniřł. *BierEz* A3v; [*stolica carogrodzka*] záwřdy mářce řwey Kořcióřowi Rzymřkiemu/ y innym řtářřjm řiořtrom řwoim Pátryářiom wřchodnim/ rořkázowác nád przyrodzenie [!] chciářá *SkarJedn* 388, 390.

Iron. (1):

Wyrażenie: »[czyje] řwięte przyrodzenie« (1): Więć y woyt we wři nie obeydzie řie bez tego/ áby do páná z nowinką nie przyřzedřł/ bo to pořpolicie ich řwięte przyrodzenie ieftř áby pány wadzili *RejZwierc* 72v.

W przen (1) : Nie řamo li [!] przyrodzenie vczy wás/ iz mąř iesli wřořy zápuřci řromota mu ieft/ á niewiářtá iesli wřořy zápuřci cześ iey ieft. *BudNT* 1.Cor 11/13[14].

Przen (1) : [*król Zygmunt III*] wiedzác nasze oboie przyrodzenie [tj. *że Polska řkłada się z Korony i Litwy*] PanuBogu to porucza *ActReg* 32.

α. *O języku* (3) :

przyrodzenie czego (1): *in summa* krzywdę wielką y řromotę řámi řobie y przyrodzeniu wřáńnému ięzyká nářřego czynimy. *JanNKar* D2.

αα. *O cechach głosek* (2) : poniewaz [c i s] to přirodzenie mářo nie wřředi máię/ ze iáko břmi pořednię tak i přednie: niepiřác tedi řzczodri/ ale řzczodri/ etć. *JanNKarKoch* F3.

Wyrażenie przyimkowe: »z przyrodzenia« (1): TY dwie pirwřze literę/ mářą řamy międy řobą różnořć máię z přyrodenia: ale międy inřzimi literami [...] wielką odmianę czynią. *JanNKarKoch* Gv.

e. O abstraktach [w tym: czego (6)] (7) : ále częgobyfście fámí mieli prośić/ to ná nas wkładacie/ háńbiąc przyrodzenie prawdy *BielKron* 108; ábo y oná ćirpliwość/ ktorey/ to ieft przyrodzenie/ wytrwác nie z zámárzczoną twarzą/ wśytki ftośy przeciwney fortuny. *GórnDworz* Hh2v; *ModrzBaz* 3v; Ale teraz nie idzieć to z przyrodzenia grzechu [...] ále z mocy á z mądrości Bożey/ ktora vmie y złęgo ná dobre vżywác. *WujNT* 533.

Szereg: »urzędy abo przyrodzenie« (1): Potrzebę miłości/ Y vrzędy iey ábo przyrodzenie opifuie. *WujNT* 1.Cor 13 arg.

Wyrażenia przyimkowe: »z przyrodzenia« (1):

~ **Szereg:** »sam z siebie i z przyrodzenia swęgo« (1): Bo gdyby grzech fám z siebie y z przyrodzenia fwego ściągáł fię ku chwale Bożey: tedybyfmy grzeźyć byli powinni *WujNT* 532. ~

»nad przyrodzenie« (1): To iuż nád przyrodzenie rozumu nášzego/ Nielza nam iedno wiará domyflác fie thego. *RejWiz* 114.

7. To, co się wydarzyło, sytuacja; sprawy; nativitas Vulg (6) : iż gdy to wśytko dworzánin vmieć będzie/ czo mu fie náznaczyło/ łatwie [...] przyftofoie fie do káźde⁸⁰ przyrodzenia *GórnDworz* M3v; OTofz to miey namilfzy Czytelniku dobrze/ Zrozumiawfzy czyn [!] fám w tym rozfádek mądrze. Podawam iák mędrfzemu to do vważenia/ Iákomkolwiek opifał teto przyrodzenia. *CzahTr* [D]v.

przyrodzenie czyje [w tym: G pron (2), pron poss (1), ai poss (1)] (4): Gdyż lepak iedenmu [!] [*Arystotelesowi*] przymawiał iż nierządnemu człowieku iałmużny dawał, on rzekł, nad przyrodzenim ięgo iam fie zlutował á nie nad złością ięgo. *BielŻyw* 89; *Leop Iac* 3/6; *RejZwierc* 19v; *GórnRozm* Fv.

W połączeniu szeregowym (1): rózne fprawy/ rózne przyrodzenia ludzkie/ niepewność/ á odmienność rzeczy tych tu śmiertelnych/ ták zátrudniáią wśyftko ná świećię iż nic gruntownęgo [...] ftánowiono pímmem bydź nie może. *GórnRozm* Fv.

Wyrażenie: »koło przyrodzenia« = *bieg życia* (1): Ięzyk poftánáwiáią miedzy członkami náffemi/ ktory pokála wśyftthko ćiało/ y rofpála koło przyrodzenia [*rotam nativitatis*] náffęgo *Leop Iac* 3/6.

W przen (1) : *Leop Iac* 3/6 cf **Wyrażenie.**

8. Pokrewieństwo, pochodzenie rodowe (7) :

przyrodzenie po kim (1): Agnatio, Krewność/ przirodzenie po oycu. *Mącz* 241d.

Wyrażenie: »ślachetne, zacne przyrodzenie« (2:1): Acźkolwiek krew y narod zacne przyrodzenie/ Pociąga wźdy zá fobą ná flufzne baczenie/ A pomoże ćwiczenie/ pomoże y grozá (*marg*) Śláchetne przyrodzenie pomaga ćwiczeniu. (–) *RejWiz* 100, Dd3.

Wyrażenie przyimkowe: »z przyrodzenia« (1): tedy mi fię ći [*szlachetni młodzieniaszkowie*] zdádzą iż s przyrodzenia nieco wielkiego doftąpili/ ktorým yeft dano iż y cieiefnymi śilami/ y vmyślnymi fą możni. *KwiatKsiąż* A4v.

a. Pochodzenie etniczne (2) : *BudNT* p7v *marg* cf **Wyrażenie przyimkowe.**

Wyrażenie przyimkowe: »z przyrodzenia« (1):

~ **kto z przyrodzenia kto (1):** My zprzyrodzenia (*marg*) wł. przyrodzenie^m. (–) Iudowie [*Nos natura Iudaei*]/ á nie z pogan grzeźni *BudNT Gal* 2/15. ~

***** Bez wystarczającego kontekstu (6) :** Virus etiam, Przirodzone nafienie káźdego zwierzęćią/ tákiefz y człowieká/ náturá/ przirodzenie. *Mącz* 499b, 298d; *Calep* 689a.

przyrodzenie czyje (1): suapte natura, Swego własnego przyrodzenia. *Mącz* 424c.

Wyrażenie przyimkowe: »z przyrodzenia« (2): *Mącz* 241d; Naturaliter, Hoc, est a natura, vel secundum naturam – Zprzyrodzenia, znaturi. *Calep* 689b.

*** *Dubium (1)* : Entusiasmus, idem quod Entheus afflatus poetici furoris, Boskie nądchnienie/Przyrodzenie. *Mącz* 104a.

Synonimy: **1.**, **3.**, **4.**, **6.** *natura*; **1.** *położenie*; **3.** *materyja*; **4.** *ciało, kompleksyja, zdrowie*; **b.** *pleć*; **5.** *korzeń, łono*; **6.** *istność, własność*; **a.α.** *człowieczeństwo*; **β.** *człowiek, krew, osoba, persona*; **c.** *istność, własność*; **β.** *część, organ*; **8.** *plemię, pokolenie, rod, rodzaj*.

Cf [**PRZYROD**], [**PRZYRODA**], **PRZYRODNOŚĆ**, **PRZYRODZENIĘSTWO**

SBu